

(5. 3.)

BIJLAGE A.

(Zie hoofdst. C, § 18, van het verslag.)

EXTRACT uit een verslag, dd. Fakfak 24 Januari 1901, van den assistent-resident titulair der afdeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea, den heer J. A. Kroesen, betreffende eene dienstreis naar Britsch- en de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, ondernomen met Hr. Ms. flottieljevertuig *Serdang* (October/December 1900).

Den 7den October 1900 kwam ik op mijne standplaats Fakfak terug van eene dienstreis met het daartoe te mijner beschikking gestelde gouvernementsschoonschip *Zeemeeuw*, waarmede sinds de laatste helft der maand September te voren de groep der Radja Ampat-eilanden was bezocht. Het plan was toen om eenige dagen te Fakfak te verblijven tot het gereed maken van het kwartaalwerk, waaronder de verantwoordingen der landsgelden te goeder rekening als voorschotten ontvangen en het regelen der andere werkzaamheden, ter voorkoming van achterstand in de indiening der bescheiden en stagnatie bij het bouwwerk, alvorens de reis met opgemeld schoonschip voort te zetten naar het zuidelijk gedeelte dezer afdeeling, namelijk naar Owiai, Boeroe, Oemar, Kipiak en Oetanata.

Inmiddels sloeg onverwachts de opdracht van regeeringswege, welke Hr. Ms. *Serdang* aan mij overbracht, mijn vastgesteld voornemen tot behoorlijke exploratie van de evengenoemde streken, in welke ik reeds ruim een jaar bezig was om den invloed van ons bestuur te vestigen, den bodem in.

Den 11den October liet Hr. Ms. *Serdang* ter reede Fakfak het anker vallen, waarna de officier van piket mij in gesloten couverts eenige dienstbrieven aanbood. Zoo gewerd mij de vertrouwelijke regeeringsopdracht om een ernstig onderzoek in te stellen naar de strooptochten door Tugere's, in Nederlandsch Nieuw-Guinea te huis behorende, gehouden in de Britsche bezittingen op datzelfde eiland, zoomede het beramen van maatregelen tot tegengang van herhalingen der invallen van die Tugere's op het Britsche gebied en verder ter zake al datgene te verrichten en voor te stellen, wat onderzoek dan wel regeling mocht vereischen.

Dadelijk werd de onderwerpelijke aangelegenheid in studie genomen; daarna besloot ik den 13den October via het landschap Oemar, en tot deze plaats vergezeld van den gouvernementsschoonschip *Zeemeeuw*, naar Thursday-eiland te stevenen; dit deelde ik den commandant van Hr. Ms. *Serdang* en den kapitein van den generalen staf C. F. H. TUCKERMANN mede op het door hen aan mij gebrachte avondbezoek op den dag van aankomst. Deze korte tijd voor het vertrek van Fakfak was dringend noodig tot het maken van de noodige toebereidselen voor de reis en het treffen van velerhande regelingen, maar nochtans geenszins voldoende voor het doen van voorzieningen ten aanzien van het bureau- en bouwwerk.

Vóór mijne afreis was hier nog eene hoogst ernstige en netelige zaak af te doen, die toen plotseling aanhangig werd gemaakt door den majoor van Kapaur; deze toch had in den nacht zijnevrouw op eene intieme verstandhouding betrappt met een Seran'schen gewapenden politiedienaar, die met verlof was. Volgens de hadat der Halifoeroes drongen al heel spoedig na het gebeurde van alle kanten een aantal van 200 of 300 met geweren en klewangs gewapende mannen het etablissement op, om den schuldigen, intusschen naar de kazerne gevluchten politiedienaar

te dooden; het kostte inderdaad heel wat moeite om de zeer bewogen gemoederen van deze brooddronken lieden tot bedaren te brengen en hen terug te houden van de ten uitvoerlegging van hun misdadig plan, en zulks niettegenstaande er op dat oogenblik twee oorlogsschepen ter reede lagen. Eindelijk mocht het gelukken de bloeddorstige mannen te kalmeeren en den majoor en zijne woeste bende naar huis te sturen door hun te verzekeren dat de schuldige zijne straf niet zou ontgaan.

Na beëindiging dezer quaestie werd op den hooger bekendgestelden datum door beide genoemde schepen het anker gelicht en gekoerst naar Oemar.

De gouvernementsschooner *Zeemeeuw* werd medegenomen voor het logies van de drie hoofden van Kipiak met hunne gezinnen en tevens tot verhooging van ons prestige bij deze hoofden en bevolking. Deze hoofden waren reeds ruim vijf maanden alhier als gasten opgenomen voor hunne beschaving, en moesten nu noodwendig naar hunne landschappen teruggebracht worden, zooals zulks hun beloofd was; met aller goedvinden werd bepaald, dat allen in de rivier van Oemar (op de topografische kaart van 1897 staat Doodslagers-rivier) zouden worden afgezet.

Het bestuurswerk, hetwelk ik mij had voorgesteld in die goed bevolkte streken gedurende anderhalve maand te verrichten met en door deze hoofden en hunne gezinnen, dadelijk na afloop van de opleiding alhier, is nu achterwege moeten blijven, en stellig voor den tijd van vele maanden uitgesteld, hetgeen natuurlijk het groote nadeel heeft, dat veel zal zijn te loor gegaan van wat met groote moeite en kosten is tot stand gebracht.

De hierbedoelde hoofden zijn die van Kipiak, Akarak en Oemar; deze behooren tot den Timowaka-volksstam, die de landstreek bewoont tusschen kaap Boeroe en kaap Steenboom, waarin van noordwest naar zuidoost, aan de gelijknamige rivieren, gelegen zijn de landschappen Boeroe, Napoeke, Potawai, Katya, Kottegak, Aidoea, Oemar, Jeroewe, Taukejak, Nojajak, Jerak, Pejokwak, Paurauke, Ewandyak, Kipiak, Maparak, Akarak, Wamokak, Oetanata, Moeperoke en Wauokak.

Door de bemiddeling dezer hoofden worden verkregen de aanrakingen met den Timekauwe-volksstam, die de landstreek occupeert van kaap Steenboom tot de Providentiaal-bank, waarin almede van noordwest naar zuidoost aan de gelijknamige rivieren gelegen zijn de landschappen Kamorokak, Paripyak, Ipirowyak, Bigowyak, Mimikak, Wanyak, Attoka, Nawerepi en Inyak; recht tegenover Attoka ligt het eiland Poeridi, dat ook op de topografische kaart van 1897 staat, even benoorden bovengenoemde bank, doch waarvan de naam toen nog niet bekend was.

Met eene frissche koelte en woelige zee kwamen wij den 16den October voor de Oemar-rivier ten anker; na de hoofden en de hunnen van geschenken te hebben voorzien, begaf ik mij in onze sloepen naar den wal ter ontmoeting van de aldaar verzamelde bevolking; slechts een klein gedeelte der bevolking

was aldaar vereenigd, omdat zij op onze komst niet was voorbereid.

Zoodra de schepen voor anker lagen, kwamen dadelijk eenige prauwen uit om de hoofden af te halen, en uitbundig was de vreugde bij het verwelkomen en terugzien van hunne voornaamste landgenooten; aan den wal was de ontvangst, ook van mij, zeer hartelijk en vriendschappelijk; na eenige uren oponthoud keerde ik met onze sloepen terug, nageoogd door de bevolking, die zich niet begripen kon, dat de sloepen door de zware branding konden komen; de geul aan de monding dezer rivier is breed en diep genoeg om bij niet al te ruw weder en bij hoog water — alsdan staat er drie vadem water — binnengestoomd te worden door kleinere stoomschepen.

Nog dienzelfden dag vertrok de *Zeemeew* via Dobo, tot aanvulling van den kolenvoorraad, naar Ternate en Hr. Ms. *Serdang* met mij naar Thursday-eiland, alwaar wij den 20sten October tegen den avond aankwamen; er waaid geregeld vrij sterke zuidoosten- of oostenwind en er stond gedurende de reis nogal veel zee. Op Thursday-eiland bleef die wind geruimen tijd met dezelfde sterkte waaien.

Den 22sten October telegrafeerde ik aan den Landvoogd, dat de Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea op Thursday-eiland werd verwacht, en dat door mij op de komst van Zijne Excellentie zou worden gewacht. In den voormiddag van dien dag bracht ik een officieel bezoek aan den heer JOHN DOUGLAS, gouvernements-resident der Torres-Straits, resideerende op Thursday-eiland; den volgenden dag ontving ik het tegenbezoek van Z.H.E.G. aan boord van Hr. Ms. *Serdang*. Daarna bezocht ik den heer DOUGLAS nog een paar malen om inlichtingen in te winnen, doch, wat de Tugere's betreft, zonder eenig resultaat, wijl hij sedert mijn bezoek in den aanvang van 1900 niet meer van Tugere's had gehoord; hij verwees mij te dezen opzichte naar den spoedig op Thursday-eiland te verwachten Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea.

Onze verhouding was bijzonder vriendschappelijk en aangenaam; evenals den vorigen keer was hij hulpvaardig en voorkomend. Hij deelde mij mede, dat ook de Gouverneur van Queensland, Lord LAMINGTON, resideerende te Brisbane, op Thursday-eiland werd verwacht tot het houden van eene inspectie in de Torres-Straits en in Britsch Nieuw-Guinea; de Torres-Straits ressorteeren onder Queensland, en de Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea staat in zeker opzicht onder den Gouverneur van Queensland; de eerste moet den Gouverneur op alle genomen beschikkingen goedkeuring vragen, over alle aangelegenheden rapporteeren, en door zijne tusschenkomst de correspondentie, bestemd voor het Ministerie van Koloniën in Engeland, indienen.¹⁾

Met ingang van 1 Januari 1901 zullen Australië en Britsch Nieuw-Guinea bestuurd worden door een Gouverneur-Generaal, terwijl in Australië Gouverneurs blijven en in Britsch Nieuw-Guinea een Luitenant-Gouverneur blijft geplaatst.

Den 24sten October laat in den namiddag arriveerde met den Engelschen gouvernementsstoomer *Merrie* Arrivee Z. E. de Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, de heer G. RUTHVEN LE HUNTE, die door den officier van piket van Hr. Ms. *Serdang* in kennis werd gesteld met mijne aanwezigheid en alstoen beleefd verzocht werd te willen opgeven wanneer Z. E. mij in audientie zou wenschen te ontvangen.

De heer LE HUNTE stelde voor mij den volgenden middag een eerste bezoek te brengen op Hr. Ms. *Serdang*, wijl de *Merrie* *England* aan het kolenladen en zoo vuil was, dat Z. E. op dien bodem geene audientie kon verleen.

Op het afgesproken tijdstip werd Z. E. met de noodige honneurs aan boord van Hr. Ms. *Serdang* ontvangen; tijdens het bezoek, dat zeer officieel was, overhandigde ik Z. E. den mij van regeeringswege medegegeven aanbevelingsbrief. Daarop werd overeengekomen, dat ik den volgenden morgen naar de *Merrie* *England* zou gaan om met den heer LE HUNTE over de onderwerpelijke quaesties te confereeren; deze conferentie had plaats en heeft den ganschen voormiddag in beslag genomen.

Intusschen werd door Hr. Ms. *Serdang* op plechtige wijze de verloving van H. M. de Koningin gevierd en het Koninklijk saluut gegeven. De gouverneur LE HUNTE en de resident DOUGLAS deden

van hunne sympathie met de vreugdevolle gebeurtenis blijken door in de meest hartelijke bewoordingen hunne gelukwenschen officieel aan mij te doen toekomen, welke ik dadelijk per draad heb aangeboden aan Z. E. den Gouverneur-Generaal te Batavia. Den daarop telegrafisch ontvangen dank van den Landvoogd heb ik den Heeren overgebracht.

Middelertijd werden door den resident DOUGLAS bij mij geïntroduceerd de Engelschman G. W. C. PIM en de Duitscher W. C. DAMMKÖHLER, circa eene week geleden teruggekeerd van een tocht langs de Zuidkust van Nieuw-Guinea, waarbij zij door wind en stroom met hun kotter waren voortgedreven naar het Nederlandsch gedeelte van Nieuw-Guinea en in de Merauke-rivier (op de topographische kaart staat Maroka-rivier) eenige dagen tegen de woeste natuurelementen eene veilige schuilplaats hadden gevonden; zij moesten deze echter ijlings verlaten, toen zij gewaar werden dat de inboorlingen zich begonnen te verzamelen en te wapenen om den kotter aan te vallen. Een zeer uitvoerig relaas van dezen tocht in een gedeelte van Nederlandsch en Britsch Nieuw-Guinea staat in de „Torres-Straits pilot” onder het hoofd: „Pioneering and exploring in New-Guinea the Tugeri head-hunting tribe”, hetwelk overeenkomt met het veel minder uitvoerig bericht van den heer PIM aan den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea gegeven in een aan laatstgenoemde gericht brief dd. 23 October 1900.

In die stukken werd gewag gemaakt van eene reis naar diezelfde streken door den heer DAMMKÖHLER, ondernomen in het laatst van het jaar 1898, waarbij de inboorlingen van Selerika en van de Amberauke-rivier — op de topographische kaart Beronka-rivier — zich lang niet vriendschappelijk betoond hebben, zelfs reeds op den kotter aan het rooven zijn geweest en ten slotte in een groot aantal prauwen zijn kotter *Edna* hebben vervolgd om gewelddadigheden te plegen tegen de opvarenden, terwijl de inboorlingen uit de genoemde streken eenigen tijd later, op strooptocht zijnde in de Morehead-rivier, den heer DAMMKÖHLER in de rivier hebben aangevallen, verwond en van zijne goederen beroofd, alsmede hoogstwaarschijnlijk diens toenmaligen metgezel, den heer P. BREUER, aan de monding van de Morehead-rivier vermoord en den kotter *Edna* uitgeplunderd en gesloopt zullen hebben.

Deze zijne wederwaardigheden heeft de heer DAMMKÖHLER officieel bericht aan den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, waardoor zijn statement dd. 21 Januari 1899 is opgenomen in het „Annual Report on British New-Guinea 1900” op blz. 10, terwijl hij mij onder dagteekening van 22 November 1900 uit Thursday-eiland het volgende uitvoeriger relaas daarover heeft aangeboden.

I left Thursday-island the end of September 1898 in company with one PAUL BREUER to prospect the coast of the western portion of British New-Guinea for pearl shell. After some delay at various islands in Torres-straits, we eventually reached the Bensbach-river on the boundary about the middle of October, as the weather was very rough, we decided to run into Dutch New-Guinea to visit some of the villages along the coast towards Frederick Henri-island. We anchored off the village of Silirika about 40 miles from the boundary. One canoe came off to the cutter, with some half a dozen natives on board. As soon as I saw the canoe I said to my companion that those were the same sort of canoe which sir WILLIAM Mc. GREGOR had captured, some time ago, from the Tugeri-men at the Wasse Kassa-river, and which I had seen on the beach of the island of Boigo. The natives, when they came close to the cutter, said „Kia Kia”. I gave them a rope and let them make their canoe fast to the cutter, and let three men come on board. I gave them to understand, that I wanted to get some coconuts and bananas; they said they had plenty on shore, and asked us to come on shore, I declined to go on shore, as the anchorage was bad and we had only a very small dingey, the men looked very wild, and were all painted up; they brought no weapons with them. I decided to follow the coast further along, in the hope of finding a river to go in for a good anchorage; we saw plenty of houses all along the coast to the westward as we sailed along, and some canoes came off to us and wanted us to come on shore, but we kept on till we reached the Baronka-river, which was marked on my chart; we run right in and anchored at the mouth of the river.

There was one village on the north bank of the river,

1) In de „Colonial Office-list” staat dienaangaande aangeteekend: „The correspondence of the Administrator-Lieutenant-Governor of British New-Guinea with the Secretary of State passes through the Governor of Queensland, and that Colony, representing also New South-Wales and Victoria, exercises with the Secretary of State for the Colonies a supervision over the affairs of the Possession”.

some 400 yards from where we anchored; the sandbeach was swarming with natives; it was then about 5 o'clock in the evening; one canoe came off and wanted us to come on shore, but as it was very late, I told the natives that I would come in the morning. They lit big fires during the night and we kept watch all night. Next morning at sunrise a canoe came off to the cutter and brought some coconuts and bananas. After we had our breakfast, I told my mate that I would go on shore. As we had only one rifle on board, I told my mate that he should take that and look out for me, and fire if the natives did not prove friendly; I did not take even a knife with me, when I went on shore.

As soon as I reached the sandbeach, I was surrounded by hundreds of natives, they escorted me to the chief, who was sitting in front of one of the houses. When I came up, he said „Kia Kia” and planted a long pole on which some grass was tied; then they brought me a simular stick and told me to stick it up along side of that of the chief, which I did, and then they all said „Kia Kia”, which probably means friends. They then felt all over my body; I don't think that they had seen with men before; they brought me a coconut and some roasted pig. I stayed about one and a half hour with them and then went on board, we let the natives come on board, and give them old knives and pieces of iron, some of our ballast they wanted to get axes very badly. The first and second day the natives seemed to be all right, but on the third day they came off in great numbers and they got more cheeky and began to steal anything on deck in the shape of iron. I remonstrated with them, but they only laughed at me. When I fired a shot out of my rifle, they jumped in their canoes and went on shore. After staying four days, and the last time that I went on shore, the natives were walking about with their arms and beginning to get very nasty. I went quickly on board and told my mate that we better leave next morning. So on the morning of the fifth day at sunrise we lifted our anchor, and started to go out, as soon as the natives saw us hoisting the sails, they came out in their canoes after us, but we had a good breeze from the land, and soon got outside in open sea when they returned. We then started betting to windward to the Bensbach-river, which we reached on the fourth day after leaving the Baronka-river; my mate was not in very good health at the time, and I suggested going up the Bensbach-river for fresh water as our supply had run out. We went up the Bensbach about 60—70 miles. I saw 2 old camps on the banks of the river, which I think are Tugeri-camps. Not seeing any natives, and not finding fresh water, we returned and sailed along the coast towards the Morehead-river, (we have had no water then for 5 days). All along the coast from the Bensbach to the Morehead are traces of villages, having been there, but evidently the Tugeri men have killed all the natives. About here coming to the Morehead-river, we anchored about $\frac{1}{2}$ mile from the mouth. As my mate was not very well, I proposed that I should take the dingey up the river and look for water; I started about the end of November, took my rifle, blankets and sundry attire-articles of use with me, I found fresh water about 40 miles up the river, filling up all the various utensils I had. I started back on the fourth day. I got back to the place where we had anchored the cutter; to my surprise and consternation there was no sign of the cutter, nor PAUL BREUER. I pulled the dingey about outside the mouth of the river and looked all around to east and west, but no trace could I find. At first I did not know what to do, the sea outside was too rough for my little dingey. So I decided to go up the river to find my way to the Fly-river and so eventually make my way to Daru. After pulling up the river for four days, I sighted the first natives, a small hunting party on the bank of the river. When they saw me, they run away at first, but came back presently seeing that it was only one man and a white man, one woman came along and said „missionaire”; I nodded my head as much as to say „Yes”. I went on shore, and soon there was a large crowd of natives assembled, they brought me food, and took me next day to their village; they told me that the Tugeri men came up there every year and killed a lot of their people. I pro-

mised them protection. Staying with those people about 2 weeks acting as a missionair, and beginning to make myself understood amongst them, I decided to make my way back to the mouth of the river; the weather was then getting fine, near the rainy season, they gave me plenty of native food, and one fine morning I started all the natives in the district assembled to wish me good bye.

I pulled all that day till 5 p. m., and feeling tired and hungry I roived to the bank of the river to camp for the night. I had just lit the fire, when I heard the splash of paddles, coming up the river. I ran to the dingey to get my rifle, when the first canoe came in sight. As soon as the people in the canoe saw me, these song out „Kia Kia”. When I looked up, I saw two men, whom I had seen in the village, when I stayed in Dutch New-Guinea, I knew then that those were the Tugeri-men, who always come about this time of the year to British New-Guinea to kill the Bushmen. I had my rifle already and sany out to these people to go away back, but most of them jumped with their bows and arrows into the water and swam on shore close to where I was; I waited to see what they were going to do. Not many seconds later, I saw them shooting at me with their arrows. I then started, firing at them and shot the first man through the back as he was running after my second shot, which killed another man. I received an arrow in my right arm, near the shoulder; I pulled the arrow out and fired again and again; some arrows went through my shirt; I had only one cartridge left; there was very long grass about 30 yards away, and my only chance was in flight; the sun was down and getting dark. I made a rum for it, and in a few seconds I was in the long grass. I heard the Tugeri-men coming after me, but it began to get dark then, and they could not find me. I slept in a tree that night, almost fainting from loss of blood amongst thousands of mosquitos.

Next morning at daylight I started on my way back to the friendly Bush-natives. I reached their village on the second day in the evening; one hour after my arrival some of the tribe came in and reported to the chief, that four of their men had been killed by the Tugeri men that morning whilst they were hunting kangaroo. We then shifted our camp that same night some ten miles further in the Bush.

I then stayed with the natives some three weeks longer, and eventually got the chief to give me three men to show me the way to the Maikassa-river; from there I made my way to „Bugi” the British New-Guinea police-station, and from here to „Daru”, the seat of the Government-resident to whom I reported the matter.”

Het is mij later gebleken, dat al het gerelateerde door de heeren PIM en DAMMKÖHLER volkomen juist is. Beiden zijn parelen- en bêche-de-mer visschers, gevestigd op Thursday-eiland; de heer PIM is geenszins onbemiddeld. Zeer waarschijnlijk is het dat deze heeren, evenzeer als vele andere parelvisschers op Thursday-eiland, meermalen doch steeds, zooals het dan heet, toevallig, dan wel door rampen van hoogerhand daartoe genoodzaakt, in de territoriale wateren van Nederlandsch Nieuw-Guinea voor hunne visscherij gekomen zijn, zonder daarvan aan de autoriteiten mededeeling te doen, wijl het anders onverklaarbaar is dat de voornaamste parelvisschers mij wisten te verzekeren, dat de wateren van ons gebied langs de Zuidkust bijzonder rijk zijn aan parels, paarlmoerschelpen en bêche-de-mer, en dat deze visschers allen vrij goed op de hoogte zijn van het vaarwater aldaar. Daarbij vermijdt men zorgvuldig alle aanrakingen met onze inboorlingen ter Zuidkust, die door geheel Britsch Nieuw-Guinea en Queensland bekend staan als de beruchte Tugere's, voor wie vooral de inlanders uit laatstgenoemde streken eene ontzaglijke vrees hebben. Het verkrijgen van eene inlandsche bemanning op de kotters voor de reizen naar de kusten, bewoond door de Tugere's, is dan ook voor de parelvisschers eene groote moeilijkheid.

In de Australisch-Britsche koloniën staat de zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea bekend als bijzonder rijk aan klappers, paradijsvogels, massooi, sandelhout, diverse andere waardevolle houtsoorten en allerlei soorten van kostbare zeeproducten.

De heeren PIM en DAMMKÖHLER boden hunne verontschuldgingen aan, dat zij zonder mijne voorkennis zich in mijne afdeeling hadden opgehouden, doch beriepen zich als verzachtende omstandigheid voor het gepleegde verzuim op force majeure; ik

laakte natuurlijk de handeling, er bij voegende dat in dergelijke gevallen de consequentiën van hunne daden geheel en uitsluitend voor hunne verantwoording te stellen waren, wyl het reizen in onzen Archipel slechts mocht geschieden na erlanging van eene behoorlijke, van bestuurswege verleende, vergunning daarvoor. Bij die gelegenheid overhandigde de heer DAMMKÖHLER mij een portret van den inboorling der Amberauke-rivier (Tugere), die hem op de Morehead-rivier heeft aangevallen en met pijlen beschoten; het portret is door den heer PIM gemaakt terwijl deze inboorling, op het roepen en wenken van den heer DAMMKÖHLER, aan het retireeren was, om daarna ook te verdwijnen.

Naar het voorkomt, hebben evenwel de heeren PIM en DAMMKÖHLER het waagstuk, om dicht onder den wal te zeilen en enkele rivieren binnen te varen ter Zuidkust van het Nederlandsche gebied op dit eiland, niet alleenlijk ondernomen voor de visscherij en ten einde te beproeven ruilhandel met de inboorlingen te drijven, maar ook ter opsporing van bewijzen voor de waarmaking van de bovenbedoelde „statement” van den heer DAMMKÖHLER, dat inderdaad tot voor korten tijd geleden bij de hoogste Britsche autoriteiten als een verduitsel werd aange-merkt, hetgeen, volgens de aan mij afgelegde verklaring van den Luitenant-Gouverneur RUTHVEN LE HUNTE, thans volstrekt niet meer het geval is; ook de betrokken Britsche autoriteiten hebben ter zake een onderzoek ingesteld, dat ten voordeele van den verslaggever DAMMKÖHLER is uitgevallen. Deze heer maakt een gunstigen indruk, en staat bij het bestuur op Thursday-eiland te goeder naam en faam bekend.

Van vele Europeesche handelaren en parelvisschers kreeg ik aanvragen om zich ter Zuidkust dezer afdeeling te mogen vestigen of om aldaar te visschen. De eerste aanvrager was de rijke parelvisscher H. J. LAKE; de groote Australische firma BURNS, PHILP & Co. (Limited) wilde aldaar eene branche of filiaalzaak oprichten en gaf aan den stafkapitein TUCKERMANN verschillende prijzen op ten behoeve van leveranties, door haar te doen bij expedities dan wel militaire vestigingen op de Zuidkust. Aan deze aanvragers is te kennen gegeven, dat zij nader op hunne verzoeken kunnen terugkomen, wanneer het bestuur ter Zuidkust gevestigd zal zijn.

Wordt in den loop van het jaar 1901 besloten tot het daarstellen van eene flinke en goed georganiseerde bestuursvestiging ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, dan kan een groote toevloed daarheen van Japanners, inlanders, vooral afkomstig van Manilla, en Chineezers van uit Thursday-eiland en Queensland worden verwacht, aangezien alsdan in de laatstgenoemde streken de exodus zal beginnen, ten gevolge van de in Australië afgekondigde wet tot bescherming der Europeesche werklieden tegen de goedkooper te krijgen werklieden van evengenoemde nationaliteiten. In dat jaar worden alle nieuw komende Japansche, Chineesche en inlandsche werklieden en handelaren zooveel mogelijk geweerd, terwijl aan de nog aanwezigen een zekere tijd wordt gelaten om Australië te verlaten. De meeste der hierbedoelde werklieden zijn duikers of matrozen op de vaartuigen van parelvisschers, en zullen niets iever doen dan hun beroep weder uit te oefenen in de nabijheid van Thursday-eiland, omdat daar ter plaatse steeds met stoomschepen van diverse groote maatschappijen reisgelegenheid bestaat naar Japan, China, Singapore, Soerabaja en Batavia.

De Japansche en Manillaresche gemeenten op Thursday-eiland zijn zeer talrijk.

Van de paters der Roomsche-katholieke missie, behorende tot de congregatie van de „Sacré-Coeur” op Thursday-eiland, vernam ik, dat hun genootschap, waarin vele Nederlanders betrokken en werkzaam zijn, reeds sinds jaren had gevraagd om op ons gebied ter Zuidkust dezen godsdienst te mogen propageeren. Over het werken van dit genootschap werd niets anders dan lof vernomen ook van de zijde der Engelsche besturende ambtenaren; de paters verzekerden mij, dat zoodra er een bestuursambtenaar ter Zuidkust geplaatst zal zijn, het genootschap, dat de hoofdvestiging op Thursday-eiland heeft, gaarne dadelijk eenige paters of broeders daarheen zou wenschen te zenden voor het missiewerk.

De bovenaangeduide conferentie van mij met Z. E. den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, den heer G. RUTHVEN LE HUNTE, had een hoogst aangenaam verloop, en droeg in alle opzichten een bijzonder vriendschappelijk karakter.

Des avonds gaf de heer LE HUNTE een diner, waarop behalve ik, ook de commandant van Hr. Ms. *Serdang* en de stafkapitein uitgenoodigd waren.

Open en flink werden de hangende quaesties behandeld, en op de cordialste wijze werd er gezocht naar den meest prac-

tischen weg tot tegengang van eene herhaling van de pernicieuse invallen op Britsch gebied der aldaar zoo zeer gevreesde Tugere's, terwijl daarbij voorloopig als vaststaand werd aangenomen, dat de Tugere's op Nederlandsch gebied te huis behooren, hetgeen nochtans, volgens de reeds te voren gemaakte afspraak, nader en plaatselijk door mij zou worden nagegaan en zulks om te weten te komen uit welke streek van de zeer uitgestrekte Zuidkust de hierbedoelde schuldige Tugere's afkomstig zijn.

De heer LE HUNTE heeft bij zijn ingesteld plaatselijk onderzoek van de geteisterde bevolking in Z. E.'s ressort vernomen, dat de invallers lieden waren, die kwamen van uit het verre westen — het Nederlandsch territorium — en van af de Nederlandsche grens tot aan de Fly-rivier en het eiland Kiwai door de Britsche onderdanen bestempeld worden met den naam van Tugere's, maar daarbij was door Z. E. niet gevraagd naar de namen der door die Tugere's bewoonde negorijen in het Nederlandsche gebied.

In Queensland en Britsch Nieuw-Guinea weet iedereen dat Tugere's uit het Nederlandsch gebied telken jare in groot aantal hongitochten gaan houden in Britsch Nieuw-Guinea, maar niemand kon namen van bepaalde personen en negorijen opgeven. De eenige vrij duidelijke aanwijzing in dezen is het portret van een der in de Amberauke-rivier gevestigde aanvallers van den heer DAMMKÖHLER, welk portret onloochenbaar het type aanwijst van den inboorling op de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; uit het verder onderzoek zal moeten blijken, dat de inboorlingen van het Britsche gebied er gansch anders uitzien dan die in het Nederlandsch gebied en dat zij dit type kennen.

Ten einde nu een en ander na te gaan en den juiste omvang van het euvel voldingend te leeren kennen en te doorgronden, verzocht en verkreeg ik de vergunning om met Hr. Ms. *Serdang* het geheele gebied van Britsch Nieuw-Guinea te bekruijen en overal waar het mij goed dacht, ambtenaren en beambten, zoomede de bevolking te hooren en desgewenscht te verhooren, terwijl de uitvoering hiervan mij gemakkelijk werd gemaakt doordien de heer LE HUNTE de diensten van den resident-magistrate der Western-division, den heer C. G. MURRAY, gevestigd te Daru, te mijner beschikking stelde, om ook desnoodig later daarvan gebruik te maken bij den tocht naar de Zuidkust van het Nederlandsche gebied.

Behalve uit de relazen van de heeren PIM en DAMMKÖHLER en door hunne mondelinge breedvoerige toelichtingen daarop, vernam ik ook van meer andere personen, zoowel Europeanen als inboorlingen, op Thursday-eiland, dat de Tugere's in het jaar 1899 eene vreeselijke slachting hebben gehouden onder de bevolking der Morehead-rivier en daarbij hunne bezittingen geroofd en tuinen geplunderd hebben; trouwens dit verklaarden de Britsche autoriteiten eenstemmig.

De heer LE HUNTE verklaarde mij bereid te zijn tot elke samenwerking, hoeveel opofferingen hij of zijne ambtenaren zich eventueel daarvoor ook zou of zouden moeten getroosten, als die maar leidt tot het eenige en afdoende resultaat, hetwelk in het onderhavige geval wordt nagestreefd, namelijk de beëindiging van de invallen der Tugere's in Britsch Nieuw-Guinea; deze brutale invasies hebben, naar Z. E.'s meening, reeds zoovele jaren achtereen plaats gehad, dat het nu meer dan tijd wordt om die krachtig en afdoende te beletten; naar het oordeel van Z. E. bestaat er geen beter middel tegen dit diepgeworteld kwaad dan eene directe occupatie van het Tugere-land, met daaraan verbonden bestuurscontrole; het al dan niet doen bestraffen der schuldige Tugere's meende Z. E. geheel aan den Landvoogd te moeten overlaten.

Voorts achtte Z. E. de heer LE HUNTE het wenschelijk, dat thans de zooveel geleden hebbende bevolking, behorende tot den Sanana-stam, behoorlijk werd schadeloosgesteld; dit toestemmende uit overweging dat, zooals blijkt uit het gerapporteerd in onderscheidene mijner maandverslagen, ook in dit ressort als beginsel is aangenomen, dat de schuldigen aan een stroop- of hongitocht verplicht zijn tot uitlevering van de wederrechtelijk weggevoerde personen en tot vergoeding van de door dien tocht aan de benadeelde bevolking berokkende schade, zoowel ten gevolge van het verlies van menschenlevens als door de beschadiging van eigendommen, alsmede dat eene tweede ontmoeting met den heer LE HUNTE in den eersten tijd niet in uitzicht kon worden gesteld, — stelde ik voor voorshands een zeker bedrag vast te stellen om dat, na mijn ingesteld plaatselijk onderzoek, als vaststaand aan te nemen en bij onze beide Gouvernemen ten ter goedkeuring voor te brengen. Ik betoogde, dat

die schadevergoeding aan de Sanana's te distribueeren volgens de hadat op Nieuw-Guinea vrij gering was en meestal tusschen de inboorlingen onderling in natura placht betaald te worden, maar dat het toch, nu de vertegenwoordigers van Gouvernemen ten over de aangelegenheid onderhandelden, zeker wel de voorkeur verdiende, het geldelijk bedrag als equivalent van het in natura te betalen daarvoor te bepalen. De schadeloosstelling zou in zich bevatten, zoowel de bloedprijzen voor de gedooide Sanana's, als de vergoeding wegens plundering en vernieling van hunne tuinen en huizen, zoomede wegens berooving van hunne bezittingen; zoo globaal rekenende en taxeerende, hebben Z. E. en ik dat bedrag ten behoeve van het Sanana-volk begroot op in totaal £ 100.

Voorts wenschte ik nog bepaald te zien, dat de familieleden van de door de Tugere's weggevoerde vrouwen en kinderen mij de namen zouden opgeven van de negorijen, waar de ontvoerden zich thans bevinden, en dat sommige dier familiebetrekkingen alsdan met mij zouden medegaan, naar het land der Tugere's tot aanwijzing en identificatie van hunne weggehaalde bloedverwanten; ook aan dezen mijnen wensch werd dadelijk bereidwillig voldaan. Provisioneel moesten alle eventuele voorzieningen ter zake dadelijk getroffen worden, wijl de heer LE HUNTE weldra met Z. E. den Gouverneur van Queensland, Lord LAMINGTON, op reis zou gaan met het vooruitzicht niet vóór medio December op zijne standplaats, Port Moresby, teruggekeerd te zullen zijn, alsmede omdat Lord LAMINGTON zijne goedkeuring moest hechten aan de tusschen den heer LE HUNTE en mij in principe gemaakte regelingen.

De heer LE HUNTE deelde mij mede, dat de mogelijkheid van zijn terugkeer naar Thursday-eiland tegen 18 November niet uitgesloten was, daar hij hoogstwaarschijnlijk alsdan samen zou zijn met den naar Europa vertrekkenden Gouverneur van New South-Wales, Lord BEAUCHAMP. De afspraak werd alstoen tusschen ons gemaakt, dat wij onze werkzaamheden en verrichtingen dusdanig zouden regelen, dat wij elkander tegen dien datum wederom op gezegd eiland zouden ontmoeten tot het houden van nadere besprekingen.

Den dag na mijne conferentie met den heer LE HUNTE arriveerde Lord LAMINGTON op Thursday-eiland, alwaar Z. E. feestelijk en met honneurs, ook militaire, werd ontvangen.

Op den dag van Lord LAMINGTON's aankomst, een feestdag op Thursday-eiland, werd Z. E. door de ingezetenen een cricket-luncheon aangeboden, waarbij ik, de commandant van Hr. Ms. *Serdang* en de stafkapitein officieel werden uitgenoodigd. De resident DOUGLAS ontving ons en stelde ons aan Lord LAMINGTON voor, die zich verder, ook tijdens de luncheon, als wanneer ik de eer had aan Z. E.'s rechterhand te zitten, nog al druk met mij bezig hield; natuurlijk werden ook Nieuw-Guinea-zaken besproken. Op deze luncheon bracht de resident DOUGLAS een heildronk uit op H. M. de Koningin van Nederland en wenschte H. D. en het Nederlandsche volk geluk met de toen juist bekend geworden verloving van H. M. met den Hertog HENDRIK VAN MECKLENBURG-SCHWERIN; voorts spraken de heer DOUGLAS, Lord LAMINGTON en de heer LE HUNTE bij die gelegenheid zeer waardeerende woorden tot mij en de état-major van Hr. Ms. *Serdang*, terwijl de heer LE HUNTE zeide de hoop te koesteren van spoedig eene naburige Nederlandsche bestuursvestiging in het land der Tugere's te zien verrijzen, opdat dan de eindeloze strooptochten van dien stam tot het verledene zullen behooren en de veiligheid van personen en goederen in de Western-Division meer verzekerd zal zijn, en dat die vestiging moge leiden tot meerdere voorspoed en grooter vertier op Thursday-eiland. Met eene beleefde dankbetuiging zonder meer werden mijnerzijds deze toosten beantwoord.

Des avonds gaf Lord LAMINGTON een officieel diner, waarop ik en de genoemde officieren werden uitgenoodigd; op dit diner wijdde Z. E. een dronk aan H. M. de Koningin der Nederlanden, waarvoor ik Z. E. dank betuigde; de houding van Lord LAMINGTON was in alle opzichten hoogst sympathiek en bijzonder vriendschappelijk en welwillend; de behandeling der zaken met den heer LE HUNTE, die mede bij alle feestelijkheden en diners tegenwoordig was, droeg volkomen de goedkeuring van Lord LAMINGTON weg, zooals Z. E. mij persoonlijk mededeelde.

Aangezien daartoe geene andere gelegenheid was, verleende Lord LAMINGTON mij en de bedoelde officieren voor Z. E.'s afreis eene officieele audientie, waarbij Z. E. verklaarde ten hoogste ingenomen en voldaan te zijn over de samenwerking, die er nu plaats vond tusschen de Britsche en de Nederlandsche Gouvernemen ten, en drukte Z. E. de hoop uit, dat die samenwerking speciaal ten aanzien van de Nieuw-Guinea-zaken onverflauwd zou mogen blijven

bestaan. Ik betuigde Lord LAMINGTON grooten dank voor de vele beleefdheden en de algemeene medewerking en hulpvaardigheid ondervonden in Z. E.'s Gouvernement.

Op mijn dringend verzoek besloten de Gouverneurs van Queensland en Britsch-Nieuw-Guinea, die reeds den 29sten October, vergezeld van den resident DOUGLAS Thursday-eiland zouden verlaten met den Engelschen gouvernementsstoomer *Merrie England*, des avonds van den 30sten bij Dalrymple-eiland, alwaar Hr. Ms. *Serdang*, die den 30sten October Thursday-eiland verliet, de *Merrie England* zou afwachten, te ankeren, ten einde den volgende morgen vroeg gezamenlijk door te stoomen naar Daru, op welke plaats de beide Gouverneurs, de resident-magistrate te Daru en ik nogmaals zouden confereeren over de hangende quaesties en de heer LE HUNTE, die niets liever had gedaan dan het nog te doene onderzoek gezamenlijk met mij te houden, doch daarin verhinderd was doordien hij Lord LAMINGTON op dienstreis moest vergezellen, eene open instructie zou opmaken voor den resident-magistrate C. G. MURRAY, waar al de besproken punten zouden aangestipt en de in beginsel goedgekeurde regeling zou bekendgesteld worden, zoodat de basis, waarop partijen zouden voortwerken, geboekstaafd was.

Aldus geschiedde het; maar te Daru aangekomen, vonden wij den heer MURRAY niet thuis.

Dadelijk zond de heer LE HUNTE eene prauw met een brief uit om dien resident-magistrate op te zoeken en spoedig huiswaarts te doen keeren.

De conferentie werd gehouden en de instructie opgemaakt buiten den heer MURRAY om; nadat Lord LAMINGTON mij gevraagd had of ik mij met die instructie voorloopig kon vereenigen, en ik die vraag bevestigend had beantwoord, werd mij dat stuk in minuut uitgereikt door den heer LE HUNTE, met verzoek dat te zijner tijd te overhandigen aan den heer MURRAY.

Er was op gerekend, dat de hooge Britsche autoriteiten, met hunne secretarissen en adjudanten, te Daru aan boord van Hr. Ms. *Serdang* zouden aanzitten aan een te hunner eere door den vertegenwoordiger van het Nederlandsch-Indische Gouvernement gegeven dejeuner dinatoire als contra-beleefdheid; dit dejeuner is uitmuntend geslaagd; na een heildronk op HH. MM. de Koninginnen van Nederland en Engeland, stelde ik eenen toost in op de hooge gasten, die achtereenvolgens door de betrokkenen werd beantwoord.

Nog op de valreep, tot waar de commandant van Hr. Ms. *Serdang* de hooge gasten bij het afscheid nemen uitgeleide deed, betuigde Lord LAMINGTON zijne tevredenheid over de wijze van samenwerking van het Nederlandsche met het Britsche Gouvernement.

Dadelijk na embarquement van de hooge dignitarissen met hun gevolg aan boord van den Engelschen stoomer *Merrie England* verstoemde dat schip.

Hr. Ms. *Serdang* bleef de komst van den heer MURRAY afwachten.

Uit de instructie voor den heer MURRAY blijkt:

dat zoo mogelijk getracht zal worden de gevangen Britsche onderdanen terug te krijgen;

dat daartoe van Britsche zijde personen worden medegegeven tot identificatie van die gevangenen of hunne roovers dan wel de negorijen der roovers;

dat de heer MURRAY te mijner beschikking wordt gesteld om waar noodig te assisteeeren;

dat de heer MURRAY onmiddellijk na aankomst te Daru zich gereed moet maken voor den tocht met Hr. Ms. *Serdang* naar alle daartoe nader aan te duiden plaatsen;

dat bij slagen in de poging om personen te vinden, die kunnen aanwijzen de gevangenen of hunne roovers of de moorde-naars van het Morehead'sche volk of de negorijen, waarin deze categorieën van personen aangetroffen worden, deze personen mij zullen vergezellen, werwaarts ik het noodig acht;

dat mij volmacht is gegeven om met eene gewapende (militaire) macht in het Britsche gebied te reizen en bij eene ontmoeting aldaar met de Tugere's geweld te gebruiken;

dat bij ontdekking van een gevangen Britsch onderdaan in Nederlandsch territorium de heer MURRAY diens uitlevering zal vragen op de wijze als door hem en mij zal worden overeengekomen; dat geen moeite zal worden gespaard voor het terugkrijgen van Britsche gevangenen, hetzij dadelijk of langzamerhand;

dat bij het gebruiken van geweld op Nederlandsch territorium de heer MURRAY niet aan het gevecht mag deelnemen, uitgezonderd het geval van zelfverdediging;

dat de heer LE HUNTE en ik aan de respectieve Gouvernemen ten zullen voorstellen eene, door het Nederlandsche Gouvernement uit te keeren, schadeloosstelling te betalen van £ 100 wegens

de laatstelijk op de Morehead-rivier gehouden strooptochten en gepleegde moorden;

dat bij goedkeuring van dit voorstel de heer MURRAY later nadere bevelen zal erlangen ten aanzien van de verdeling dezer gelden onder de benadeelde stammen;

dat na afloop van den tocht de heer MURRAY persoonlijk of schriftelijk daarover te Port Moresby zal rapporteeren;

en dat de details dezer aangelegenheid door den heer MURRAY en mij geregeld kunnen worden.

De Britsche autoriteiten zullen dus nu evengoed moeite moeten doen om de woonplaatsen, de namen, dan wel de personen ter identificatie van de maraudeurs uit te vinden als de Nederlandsche; kan dit onmiddellijk geschieden des te beter, anders moet dit langzamerhand gebeuren.

Het onderzoek buiten Thursday-eiland naar een en ander, alsmede naar het onderdaanschap van de schuldige Tugere's, zal ik dus nu, geassisteerd door den heer MURRAY, op verschillende zoowel onder Queensland als onder Britsch Nieuw-Guinea ressorteerende plaatsen houden. Daarvan zal het afhankelijk zijn of de ontworpen, in de opgemelde instructie nedergelegde, overeenkomst al dan niet wijziging zal behooren te ondergaan; wordt eene wijziging daarin noodzakelijk en gelukt het mij niet op het afgesproken tijdstip Thursday-eiland te bereiken, dan moet ik later naar Port Moresby reizen ter aantooning aan den heer LE HUNTE, dat en waarom onze oorspronkelijke denkbeelden en opvattingen gebleken zijn minder met de waarheid overeen te komen, en ter ontwerping van juistere.

De plaatsen door mij in het Britsche gebied bezocht en hieronder te noemen, zijn alle te vinden op „Sketch plan, to accompany Despatch n°. 35 of 1900.”

Bij beide Gouverneurs bestaat het ernstige plan om een gouvernementspost te creëren aan de Morehead-rivier; bijzonderheden daaromtrent mocht ik niet vernemen. Wordt dit plan verwezenlijkt, dan is het voor ons Gouvernement eene dringende noodzakelijkheid te meer om bij hunne schuldigbevinding de inboorlingen in het aangrenzende Nederlandsche territorium te dwingen de periodieke stroop- of hongitochten naar het Britsche gebied te staken.

De bestuursvestiging op Daru, die reeds ruim zeven jaar geleden is opgericht, is bijzonder primitief en eenvoudig daargesteld; alle gebouwen zijn van zeer tijdelijke materialen opgericht; op het gouvernementsestablishment staan een huis, vrij klein en tevens bureau voor den resident-magistrate; een veel kleiner en vervallen huis, tevens bureau voor den douane-ambtenaar; eene kleine gevangenis — eene uit rondhout bestaande kooi met atap gedekt — en eene kleine kazerne voor de politiedienaren; veel handel en vertier bestaan daar niet; de aanlegplaats is slecht, wijl bij laag water de daarvoor liggende uitgestrekte modderbank geheel droog valt.

Na een tweedaagsch verblijf te Daru verstoomde Hr. Ms. *Serdang* naar het eiland Dauan, alwaar geankerd werd, en vanwaar uit tochten met de sloepen gemaakt werden naar het eiland Saibai en later langs het eiland Boigu naar het politiestation te Bugi.

De resident-magistrate van de Western-Division, de heer MURRAY, was in den avond na het vertrek van de *Merrie England* op zijne standplaats teruggekeerd, zoodat ik den volgende morgen dadelijk met hem aan het werk kon gaan.

Behalve van de Mauatta-matrozen van den heer PIX, die de Tugere's op Nederlandsch gebied zeer onlangs van nabij hadden gezien, werden van SAVI, ORYA, GABIR, MERUWOE, PARETI van Daru en eenige stokoude mannen in de verder afgelegen strandnegorij bij Daru, vele verhalen vernomen van de strooptochten der Tugere's; al de verhoorden herkende direct het type van den Amberauke-Tugere op het portret, hetwelk ik opzettelijk tusschen andere portretten ingelegd had; vóórdat deze lieden dat portret te zien kregen, hadden zij mij eene beschrijving gegeven van het type der Tugere's, van hunne eigenaardige prauwen en sieraden, vooral van die gedragen aan ooren, neus, hals en romp; de Tugere's plegen steeds met niet minder dan twintig prauwen te verschijnen, met eene bemanning ten getale van circa 200 of 300 gewapende mannen en brengen dan veel sago en mandjes en oude klappers voor hunne voeding mede, maar nuttigen dit voedsel eerst dan, wanneer zij in de bezochte streken niets van hunne gading kunnen vinden, ik kreeg ook het verhaal van den overval van Mawatta, waarbij zekere heer MARTIN werd gedood en onthoofd, alsmede van dien der vroegere gouvernementsevestiging te Mabudanan (1892) door de Tugere's; de meeste mijner verslaggevers waren verscheidene malen met de Tugere's in gevecht geweest en MERUWOE heeft zelf het hoofdloos lichaam van den heer MARTIN begraven.

Sinds hunne jeugd hadden deze lieden reeds de Tugere's gezien, terwijl hunne vaders al spraken van de onversaagdheid der Tugere's; vóór de daarstelling der gouvernementsevestigingen in het westelijk gedeelte van Britsch Nieuw-Guinea kwamen de Tugere's in de Fly-rivier en op het eiland Kiwai; na de afstraffing in 1896 van de Tugere's in de Wassi Kussa door den vorigen Luitenant-Gouverneur Sir W. Mac GREGOR, bij welke gelegenheid eenige der evengenoemde personen medegevochten hadden in het gevolg van gezegden Gouverneur, hadden de Tugere's als veld van hunne hongitochten gekozen de Morehead-rivier, die door de bevolking Kudi Kussa wordt genoemd.

De onverhoedsche overvallen der Tugere's, welke immer onder de geattaqueerde bevolking eene paniek veroorzaken, brengen den aanvallers nagenoeg altijd voordeel aan; worden dezen dan later vervolgd of uit hinderlagen bevochten, dan lijden de roovers toch betrekkelijk weinig verliezen, terwijl het hoofddoel der Tugere's om met buit, — koppen, menschen of goederen — huiswaarts te keeren, in den regel wordt bereikt.

In den loop der tijden is het aan de Britsche onderdanen wel eens gelukt een paar prauwen te bemachtigen en eenige roovers te vellen, maar over het algemeen kan gezegd worden, dat de bevolking liever wegliep, dan have en goed te verdedigen of gezamenlijk tegen de Tugere's op te trekken.

Van de gedooide Tugere's en van de buit gemaakte prauwen was in deze streken niets meer terug te vinden.

De bevolking van Daru en omstreken vertoont een gansch ander type dan dat der Tugere's; hunne prauwen en sieraden zijn almede gansch anders gebouwd en vervaardigd; dit volk is lang niet zoo krachtig van lichaamsbouw en ondernemend als de Tugere's.

Na lang vragen en zoeken, is het mij eindelijk gelukt eene verklaring voor het woord Tugere te vinden; dit woord beteekent in de ten oosten der Bensbach-rivier gesproken dialecten „mesdrager”, en is ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea niet bekend; de roovers, van het verre westen komende naar Britsch Nieuw-Guinea, plegen steeds aan een koord om den hals een bamboezen mes te dragen, dat speciaal gebezigd wordt door hen om de koppen der vijanden af te snijden en naar dat mes nu heeten de dragers daarvan, deze roovers, Tugere's. Tugere is feitelijk een scheldwoord, evenzeer als het slaaf beteekenend woord Papoe of Papoea. Met het woord Tugere wordt bestempeld de beruchte koppensneller van de Zuidkust van Nieuw-Guinea.

Met uitzondering wellicht van de op de grenzen van het Nederlandsche en Britsche gebied wonende inboorlingen, bestaat er in het laatste gebied geen stam, die men aldaar kent onder den naam van Tugere, terwijl iedere inboorling op de desbetreffende vraag, namelijk naar het terrein geoccupeerd door de Tugere's, dadelijk den vrager zal wijzen naar het westen, met bijvoeging dat de Tugere's gevestigd zijn verder westwaarts van de Toro Kussa- (Bensbach-) rivier en dat zij koppensnellers en menscheneters zijn.

Den 4den November begaf ik mij met den heer MURRAY per stoomsloep naar Saibai, alwaar wij goed ontvangen werden door het hoofd, genaamd ASSA; van dezen, WAIGANA, AWATTI en nog drie politiedienaren kregen wij wederom vele verhalen over de hongitochten der Tugere's, die in 1887 het hoofd van Saibai hadden gedood tijdens den overval en later nog een paar maal op Saibai waren geweest; men was niet in staat om mij prauwen of andere dingen afkomstig van de Tugere's te zien te geven; de beschrijving van de Tugere's en hunne prauwen was in alle opzichten juist; het portret van de Amberauke-Tugere werd dadelijk tusschen de portretten uitgepikt; het hoofd ASSA, dat de in het begin van 1900 gevangen genomen inboorlingen der Zuidkust op Hr. Ms. *Serdang*, op verzoek van den resident DOUGLAS, was komen zien, zeide toen reeds, dat die lieden er juist zoo uitzagen als de te zijner maraudeerende Tugere's, en dit herhaalde ASSA, terwijl hij hoopte dat die Tugere's toch niet naar hun land waren teruggestuurd, daar hij meende dat die lieden maar gedood moesten worden als straf voor al het door hen en hunne landgenooten misdreven. ASSA vertelde mij ook, dat de Tugere's ongeveer een jaar geleden Bugi wilden aanvallen, weshalve de politiemacht aldaar uitgebreid en de politiekazerne door eene palissadeering versterkt is geworden. Tusschen het type van dit volk en dat van Daru en omstreken zijn nagenoeg geene verschillen te bespeuren; maar op Tugere's lijken deze lieden helemaal niet.

Na een gevaarlijken tocht met hevigen zuidoostenwind, woelige zee en sterken tegenstroom kwamen wij behouden aan boord van Hr. Ms. *Serdang* tegen den avond terug.

Den volgenden dag gingen wij per zeilsloep, wyl het gebruiken van de stoomsloep te gevaarlijk was, langs het eiland Boigu naar Bugi, het gouvernementsstation, gelegen dichtbij de Mai Kussa.

Volgens BANI, het hoofd van Boigu, die de gevangengenomen Tugere's aan boord van Hr. Ms. *Serdang* ter reede van Thursday-eiland, tegelijk met ASSA van Saibai, heeft gezien en toen verklaarde, dat menschen van dat type het door hem bewoonde eiland onveilig maken, zijn de Tugere's in 1894 te Boigu geweest en hebben daar een inlandschen Christen-zendingeling en een Christen knaap vermoord; nog andere verhalen omtrent de verschijning der Tugere's deed BANI, doch vond die van mindere beteekenis dan de invasie van 1894, waarbij een Christen-zendingeling gevallen was: bij BANI waren twee buitgemaakte prauwen der Tugere's, die indertijd Sir W. Mac GREGOR derwaarts heeft gebracht na de bestraffing der Tugere's bij de Wassi Kussa, en die inderdaad de eigenaardige modellen van prauwen zijn, welke ik tot nog toe alleen bij de inboorlingen ter Zuidkust van Nederlandsch territorium heb ontwaard; de Tugere-prauw is vervaardigd uit een grooten zwaren boomstam van bijzonder hard hout, die diep is uitgehold, maar eene naar verhouding vrij smalle opening van boven bevat, zoodat er betrekkelijk nogal veel ingeladen kan worden; terwijl de voorsteven vrij scherp toeloopt, is het achterstuk plomp en breed en met eenig snij- en lofwerk versierd, en daarbij is de prauw over de geheele lengte, afwisselende van 10 tot 18 M., aan de buiten- en binnenzijde met meer of minder regelmatig geconstrueerde figuren, meestal driehoeken, besloten tusschen twee lijnen, in verschillende kleuren, voornamelijk oranje, rood, wit en zwart beschilderd: in deze prauwen zitten of staan tien tot twintig menschen, die met lange pagaaien staande roeien; zeilen doen zij niet; andere soortgelijke prauwen waren er op Boigu niet en de Tugere-prauwen waren de triomf der plaats.

Te Bugi werd overnacht in de van eene sterke en nieuwe palissadeering voorziene kazerne der politiedienaren; de palissadeering is ruim 4 M. hoog en voorzien van schietgaten; de daarstelling van het paalwerk had plaats in den aanvang van 1900 op het gerucht, dat de Tugere's, komende van de Morehead-rivier, Bugi zouden overvallen; te Bugi was reeds order gegeven aan alle inwoners om, zoodra iets van de Tugere's mocht worden bespeurd, allen zich te begeven naar de versterkte kazerne, ten einde van daaruit zich te verdedigen; inderdaad werden toen allerlei voorzorgsmaatregelen tegen een mogelijken inval der Tugere's genomen.

Behalve de oorspronkelijke bevolking van Bugi, zijn aldaar woonachtig lieden van Kiawai, Wassi Kussa, Mai Kussa en de Morehead-rivier; geen dezer lieden vertoont eenige de minste gelijkenis met den inboorling bewesten de Bensbach-rivier of den zoogenaamden Tugere.

Van de Tugere's werd mij door de meeste inwoners eene correcte beschrijving gegeven, waarbij men vooral niet vergat te relevereren het dragen van het bewuste mes om den hals wanneer zij op hongitocht uitgaan; het portret van den Amberauke-Tugere werd dadelijk herkend en mij uit de vingers genomen ter nauwkeuriger bezichtiging, alsof men zocht den afgebeelde te identificeren; ook de prauwen werden volkomen juist beschreven, onder vermelding dat er Tugere-prauwen lagen op Boigu en dat er nog eene soortgelijke prauw lag tusschen Bugi en de monding der Morehead-rivier, welk vaartuig getrokken was op eene zandplaat en blijkbaar was achtergelaten door de Tugere's bij hunne vlucht in 1896 uit de Wassi Kussa; laatstbedoelde prauw zou door lieden van den heer MURRAY opgehaald en naar de Morehead-rivier overgebracht worden tot onderzoek. Hier werden mij sieraden van Tugere's vertoond, die toebehoord hadden aan eenige door lieden van Wassi Kussa bij verschillende nachtelijke overvallen in dat gebied op de vlucht gejaagde dan wel gedoodde Tugere's; deze sieraden werden blijkbaar zeer zorgvuldig bewaard en één voor één aan mij vertoond; daaronder bevonden zich uitsluitend door Tugere's vervaardigde en door hen gedragen groote ronde ooringen, alsmede borst- en halssieraden, zooals die op het portret te zien zijn, en verder de eigenaardige Tugereesche, uit een soort van biezen gevlochten buikbanden, zoomede eenige armsieraden en eenig gerei, gebruikt bij het betelkauwen. Onbetwistbaar zijn deze voorwerpen afkomstig van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; enkele dezer zijn, niet zonder eenige moeite, door mij gekocht en worden voorshands hier bewaard.

Het geroep der Tugere's van „kaja-kaja” is dezen lieden ook bekend, en wel door de volgende bijzonderheid; wanneer de

Tugere's overdag hun rooftocht voortzetten, laten zij steeds een paar prauwen vooruit varen, ten einde uit te kijken of zij van uit den wal worden opgemerkt, terwijl de overige prauwen langzaam op eenigen afstand achterna komen; zoodra de voorhoede bemerkt, dat men aan den wal in groot getal de komenden gadeslaat, dan schreeuwen de Tugere's reeds uit de verte „kaja-kaja”, in de hoop vriendelijk door de inboorlingen opgenomen te worden en dan plotseling, wanneer de geheele Tugere-macht verzameld is, de gastheeren te overweldigen en te vermoorden; deze krijgslist wordt door de Tugere's in den regel met groot succes toegepast; andere personen dan de zoogenaamde Tugere's bewesten de Bensbach-rivier roepen geen „kaja-kaja”.

De inboorlingen, gevlucht van Mai Kussa en Wassi Kussa en genaamd: ADU, TABAU, BOURAI, WARUGI, MODE, TUWAN en BOURAU, wier tuinen verwoest, tuinhuisen vernield en bloedverwonden vermoord werden door de Tugere's, verzekerden mij dat de maraudeurs er uitzagen als de Amberauke-Tugere op het portret, en overzee kwamen in groote, zwaar bemande prauwen uit de streken bewesten de Toro Kussa (Bensbach-rivier); verder beweerden zij slechts twee namen van groote stammen te kennen in het land der Tugere's, namelijk de namen der Merauke- en Amberauke-stammen; maar zij spraken die namen zoo verbasterd uit, dat ik de juiste namen daaruit heb moeten afleiden; namen van bepaalde personen of negorijen konden zij mij niet opgeven.

Zekere BAGI, die tolk en zendingeling is van het Britsch Bestuur, en grooten invloed heeft bij de Moreheadsche volksstammen, was van Bugi naar het Sanana-volk gereisd; dadelijk werden boodschappers naar hem afgezonden om hem aan te zeggen het volk der Morehead-rivier te verzamelen en met en bij hetzelfde onze komst aldaar af te wachten.

De whaleboat van den heer MURRAY, die te Daru door Hr. Ms. *Serdang* geheschen en met bemanning en politiedienaren van het eiland Dauan naar Bugi gedirigeerd werd, moest nu verder van Bugi naar de monding der Morehead-rivier zeilen en intusschen de op dat traject ergens aan den wal liggende Tugere-prauw ophalen en sleepen naar de Morehead-rivier, alwaar de komst van onze sloepen zou worden afgewacht; deze boot kreeg zes goed gewapende politiedienaren mede. Het was nog geen veertien dagen geleden, dat de heer MURRAY dezen zelfden tocht maakte.

Na een tocht van achttien uren in de zeilsloep gemaakt te hebben om van Bugi het voor Dauan geankerd schip te bereiken, op hetwelk wij des avonds embarqueerden, werd den volgenden dag verstoemd naar Thursday-eiland, ter reede van hetwelk den 8sten November werd binnengestoomd; na de postpakketten aan boord te hebben overgenomen, en een onderhoud met den commandeerenden officier van Hr. Ms. pantserdekorkorvet *Sumatra* te hebben gehad, waarbij mij den vertrouwelijken brief van den gouvernementssecretaris van 6 October 1900 n°. 322 door dien hoofdofficier werd overhandigd en afspraak werd gemaakt, dat Hr. Ms. *Sumatra* op de terugkomst van Hr. Ms. *Serdang* zou wachten, terwijl dit laatstgenoemde schip tot het verder onderzoek eerst nog naar de Morehead-rivier moest stoomen, vertrok Hr. Ms. *Serdang* dadelijk naar Nieuw-Guinea, waar getracht werd zoo dicht mogelijk onder den wal te komen ter hoogte van de Bensbach-rivier; de vele riffen in het nog niet opgenomen vaarwater maakten het onmogelijk de kust die heelemaal niet te zien was, te naderen met het schip.

Er werd daarom besloten tot een sloepentocht; met voldoende gewapend geleide onder commando van een officier, staken de stoom- en officiersloep met den heer MURRAY en mij den 12den November des morgens te 4 uren van boord ter verkenning der kust van af de Java-kreek tot de Morehead-rivier en vervolgens tot onderzoek in de laatstgenoemde rivier.

Over het algemeen werd deze tocht, die naar schatting ruim eene week zou duren, gelukkig begunstigd door goed weer anders had de tocht wellicht tweemaal zooveel tijd gevorderd.

De geheele kuststrook vanaf de Java-kreek tot aan de Morehead-rivier is onbewoond; ook rook in de binnenlanden achter die kustlijn was niet te bespeuren van uit zee; ofschoon deze gansche landstreek over het algemeen nogal laag en moerassig is, komen daarin toch vrij uitgestrekte zandplateaux voor, waarop klapperbosschen staan, die onwillekeurig doen denken aan de eenig overgebleven eigendommen van eene sinds lange jaren verdwenen bevolking, en die thans blijkbaar dienen om de dorstige en hongerige voorbijgangers te laven en te voeden; deze plateaux zijn werkelijk bijzonder geschikte pleisterplaten, waarvan men nogal gebruikt maakt, te oordeelen naar de absentie van eenige rijpe of rijpende vrucht en den overvloed van nog betrekkelijk verse schillen van de kortelings geopende klappernoten. Naar luid van de berichten der Brit-

sche onderdanen worden die pleisterplaatsen hoofdzakelijk jaarlijks geoccupeerd door de Tugere's, die zich dan met de klappers voeden; de bevolking van den bovenloop der Bensbach- en der Morehead-rivier waagt zich, uit vrees voor ontmoetingen met de Tugere's, niet naar het strand en heeft bovendien geene prauwen om over zee te varen; ruim zestig zeemijlen beide rivieren stroomopwaarts varende, nadert men eerst de bewoonde streken. Voorts is deze kuststreek slechts bij hoog water met kleine of niet diepgaande vaartuigen te bereiken, terwijl bij laag water de daarvoor zich uitstrekkende zandbanken geheel droogvallen; zoowel vóór de monding der Bensbach- als vóór die der Morehead-rivier liggen uitgestrekte zandbanken, waarover eene sloep slechts bij den hoogsten waterstand kan passeeren; de schepen moeten zoover daarvan verwijderd liggen, dat men aan den wal niets van het schip kan zien; de oevers van beide rivieren zijn zeer laag, modderig, dicht begroeid met rhizoforen en worden overstroemd bij wassend water, waardoor het daar steeds stinkt, vochtig en ongezond is; voor eene plaats van vestiging komen de mondingen dezer beide rivieren te eenenmale niet in aanmerking, noch wegens de terreinsgesteldheid, noch wegens de bevolkingloosheid der omliggende streken.

Aan de monding der Morehead-rivier gekomen, lag daar voor dreg de van Bugi derwaarts gestuurde whaleboat, waarvan de opgewonden bemanning dadelijk verslag deed van het drie dagen geleden plaats gehad hebbend gevecht met de Tugere's.

Volgens de verklaringen der opvarenden van de whaleboat, samengevat in het officieele stuk, opgemaakt door den resident-magistrate, den heer MURRAY, dd. 13 November 1900, had de eerste ontmoeting met de Tugere's plaats in het klapperboschje bewesten de monding der Morehead-rivier, en den daarop volgende nacht bij lichte maan werd met de Tugere's, die in circa 30 of 40 prauwen de Morehead-rivier kwamen afzakken, een gevecht geleverd aan den oostelijken oever dier rivier bij de monding; onder deze politiedienaren waren er die reeds te voren met de Tugere's slaags waren geweest en die heel goed wisten, dat de Tugere's slechts door den nood gedrongen van uit hunne prauwen de vijanden bevechten, alsmede dat zij hoogst ongaarne in het open terrein vechten; vandaar dat men dadelijk de whaleboat vlot maakte en uit dat vaartuig de Tugere's beschoot; men vuurde opzettelijk laag om de Tugere-prauwen lek te schieten, hetgeen dan ook gelukt is: van de vijf vooraan vechtende prauwen zijn er twee gezonken en drie, verlaten en omgeslagen, op het droge gehaald na den strijd; het roer der whaleboat was doorboord door een pijl, en in en buiten de boot waren putjes, veroorzaakt door de punten van de daarop geschoten pijlen; toen de vijf prauwen, die de whaleboat het eerst bevochten en waarvan de opvarenden, hetzij doodlijk getroffen of om te vluchten, te water raakten, door de politiedienaren bemachtigd waren, vluchtte de geheele overige vloot de rivier op; zoowel bij den eersten als bij den tweeden keer hebben de Tugere's getracht het personeel der whaleboat te bekruipen en te omsingelen om dat dan gemakkelijk uit te moorden; het is mogelijk dat er eenige lieden zijn doodgeschoten of verdronken, en dat de lijken met den zwaren stroom medegevoerd en door de vele daar aanwezige krokodillen verslonden zijn, maar het is ook zeer waarschijnlijk dat de als waterrotten bekende Tugere's in het water gesprongen en naar den oever gezwommen zijn, zoodra zij de kogels om zich heen hoorden fluiten; het is bekend dat de Tugere's bij ongevallen al heel spoedig hunne prauwen verlaten, wijl zij zich veiliger aan den vasten wal gevoelen; waren er werkelijk vele Tugere's gedood, dan hadden de politiedienaren stellig wel een lijk kunnen opvissen. Eenparig verklaarde de bemanning der whaleboat, dat hunne aanvallers inderdaad Tugere's waren, en deze Tugere's er juist zoo uitzagen als de Amberauke-inboorling op het portret door mij gekregen van den heer DAMKÖHLER, en ook precies zooals de Tugere's, die zij vroeger op Britsch gebied hadden bekampt; volgens de beschrijving dezer lieden moeten deze Tugere's bepaald inboorlingen van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea zijn geweest.

De door de politiedienaren buitgemaakte prauwen zijn in bouw en aanzicht gelijk aan die, welke in het Britsche gebied door mij gezien en door de bevolking aldaar aan mij als Tugere-prauwen vertoond zijn, alsmede hooger zijn beschreven als speciaal aangetroffen bij de inboorlingen ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; de drie prauwen zijn gewis van daar afkomstig en door de roovers uit Nederlandsch gebied naar de Morehead-rivier gebracht.

In die prauwen lagen hoopen pijlen met de noodige bogen; leze wapenen, in gebruik bij de inboorlingen tehuis behorende

in Nederlandsch Nieuw-Guinea, zijn verschillend van die, welke bij de inboorlingen in Britsch Nieuw-Guinea worden aangetroffen; de pijlen zijn beter en mooier afgebonden en afgewerkt en vaak netjes beschilderd met gele en roode banden bij de eersten; de bamboezen pees van den boog is, in afwijking van die in gebruik bij andere inboorlingen, aan beide uiteinden netjes en zeer zorgvuldig bewerkt door elk uiteinde van de pees te voorzien van keurige lissen, terwijl andere inboorlingen aan beide uiteinden van de pees slechts een eenvoudigen stevigen knoop leggen: aan beide uiteinden der bamboezen of niboeng bogen worden door de eerstgenoemde inboorlingen fijn afgewerkte rottanringen bevestigd of ronde dan wel vierkante koppen gesneden, in beide gevallen om de lis der pees tegen te houden, terwijl diezelfde inboorlingen nagenoeg zonder uitzondering hunne bogen, pezen en pijlen versieren met nu eens meer dan wat minder snijwerk; de hier aanwezige pijlen en bogen droegen alle de kenmerken van te behooren tot de wapenen in gebruik bij de inboorlingen op de Zuidkust van het Nederlandsch territorium, en zullen ook wel door dezen naar de Morehead-rivier zijn overgebracht. De mede daarin gevonden knuppels — dikke, lange, mooi met snijwerk bewerkte rottanstokken, aan het bovenende voorzien van een breeden, platten, scherpgeslepen steen — en sieraden van hals en romp zijn, behalve aan de typische modellen, ook aan de doordringende klapperolie-lucht kenbaar als bezittingen van inboorlingen uit Nederlandsch gebied; dezen hebben de eigenaardige gewoonte allerlei soorten van smeerseltjes te maken van klapperolie en daarmede zich het geheele lichaam in te smeren en wapenen en sieraden te bestrijken. Als leeftocht werd in de prauwen gevonden sago in uit klapperbladeren gevlochten mandjes, een stuk van een kangeroe, die nog niet lang geleden was gedood, en een groot aantal oude klappers; dit laatste en sago zijn zeker medegebracht van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, want in het Britsche gebied zijn sago en klappers zeer schaarsch. In de grootste prauw werden drie goed geprepareerde koppen gevonden, die blijkbaar kortelings gesneld en gehaald waren uit de bovenstreken der Morehead-rivier; het type der koppen was volkomen gelijk aan het op verschillende fotografien voorkomende type van de bevolking der Morehead-rivier; ter latere recognitie werden deze koppen tijdens den riviertocht der sloepen zorgvuldig in het bosch weggeborgen; deze koppen werden zeker van de Morehead-rivier uitgevoerd door in het Britsche gebied vreemde inboorlingen, die van een hongitocht terugkeerden en in westelijke richting huiswaarts wilden keeren; daar de kust beoosten de Bensbach-rivier tot aan de Morehead-rivier onbewoond is, moesten de roovers dus verder westwaarts gaan om te huis te komen, en dat verdere westwaartsche gedeelte der Zuidkust is Nederlandsch gebied.

De door de whaleboat medegebrachte prauw werd in de Morehead-rivier bezichtigd en bevonden eene soortgelijke te zijn als de bovenbeschrevene en bovenaangeduide Tugere-prauwen, zoodat ook die met alle gerustheid kon verklaard worden afkomstig te zijn van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; zoowel deze als de het laatst door de politiedienaren achterhaalde prauwen werden ter beschikking gesteld der Moreheadsche bevolking.

Bij de opvaart der Morehead-rivier en het kampeeren aldaar werden steeds de noodige voorzorgsmaatregelen genomen, ten einde op eene eventuele ontmoeting met de Tugere's voorbereid te zijn. In drie etappen stoomde de sloepen-flottielje met eene bemanning van 40 man deze rivier op tot aan de negorij Tugaribio, alwaar voor een paar dagen gekampeerd werd, en het eerst aanraking met de bevolking werd verkregen. De afgelegde afstand op de rivier was tot die negorij ruim 80 zeemijlen. Van de teruggedreven Tugere's werd verder geen spoor ontdekt; de bevolking vermoedde dat zij, na het gevecht bij de monding der rivier, in de vele kreekjes hunne prauwen in veiligheid gebracht en zich in het bosch verscholen hadden, totdat er eene gunstige gelegenheid voor hen was om te ontkomen; hunne goed afgerichte uitkijkposten zullen wel tijdig gewaarschuwd hebben, dat de, door het geraas der stoomsloep reeds op zeer grooten afstand op de rivier hoorbare, naderende flottielje voorbij was getrokken, waarna zij hunne tehuisreis wel aanvaard zullen hebben; er was voor ons geen tijd om al de kreekjes te doorzoeken, hetgeen een oponthoud van minstens veertien dagen geëischt zou hebben; en te minder werd daartoe overgegaan, wijl aan de mondingen dier kreekjes absoluut geen versehe menschen sporen werden bespeurd.

De eerste 30 mijlen de niet bijzonder breede en zich nogal in grillige bochten kronkelende rivier op, ziet men lage oevers met rhizoforen, waartusschen een enkel droog en hoog plekje;

verderop begint het terrein iets hooger te worden en verschijnen de, om den bast bekende, ti-trees, die groeien op onvruchtbare vlakten; de aanwezigheid van bosschen spichtige pinang-boomen op sommige plekken wijst op vroegere nederzettingen der bevolking; thans is de gansche landstreek door menschen verlaten tot aan de Sanana-kreek, en wordt bewoond door de prachtigste vogels; ook de hooger gelegen gronden schijnen niet zeer vruchtbaar en zijn bedekt met bosschen ti-trees of uitgestrekte rietachtige alangalang-velden; overal waren de bosschen in brand gestoken, en zagen wij het smeulende, nu en dan door den wind wederom opgevlamd vuur; dit is en door de Tugere's en door de bevolking zelve gedaan, eensdeels voor de jacht, vooral op kangoeroes, anderdeels tot dekking of wering van vervolgingen en aanvallen der vijanden.

Met moeite werd bij Tugaribio en Pirava de dieper het binnenland in gevluchte bevolking van de stammen Sanana en Baberi verzameld; een tiental dagen vóór onze komst te Tugaribio waren de Tugere's daar geweest en hadden belangrijke verwoestingen in de omstreken van die negorij aangericht, waarbij nogal menschenlevens te betreuren zijn; huilend en weklagend deed de zwaar beproefde bevolking de verhalen van het onlangs gebeurde. De met zooveel inspanning en zorg maakte en onderhouden plantages der Baberi-lieden zijn ledig geplunderd en de tuinhuisjes uitgeplunderd en vernield; de te Tugaribio vereenigde bevolking werd in den nacht omsingeld, waarop de Tugere's gillend en schreeuwend, hand in hand, opdrongen en toen met zware stokken nedersloegen, en dadelijk het hoofd van den romp sneden, degenen die zich niet gewillig lieten vangen; door de bevolking rondgeleid op het terrein, waar de overval is geschied, zag ik de nauwelijks tot ontbinding overgegangene hoofddoelen lijken van: 1. MAWAN, 2. MARKANTA, 3. MAJAM, 4. DENGAR, 5. NAIGAL, 6. KOEWAS, 7. KAJOE (VROUW VAN NAIGAL), 8. TAMBAL, 9. TAWI, 10. DAAM, 11. TUMBER, 12. WAMBER, 13. VEROR, 14. KWAMBUTAL, 15. MOTE. Als door de Tugere's weggevoerd, gaf de bevolking op de namen van de jongens: 1. WENEMBI en 2. DAMBAR, terwijl de bevolking als verniet, wellicht gedood, noemde: 1. BONT, 2. DOWER, 3. DANGGO, 4. JABO (VROUW), 5. ATJIWEDI, 6. IJGEN en 7. NAMO; alzoo zijn 24 menschen van den Baberi-volksstam bij dezen laatsten hongitocht verloren gegaan.

De in het jaar 1899 door de Tugere's gedoodde lieden, behorende tot den Sanana-volksstam heeten: 1. KRANI, 2. KAMER, 3. TAJAM, 4. AYOD, 5. WATOR, 6. OSI, 7. KAKATA, 8. TAPERU, 9. KIEP, 10. KASAM, 11. NADJER, 12. BAYA, 13. DJADJUMAI, 14. DEPAI, 15. TAMBA, 16. ANGWER, 17. SENINGI — allen mannen —, 18. AJOR, 19. TASO, 20. NGANDJE, 21. DAJER, 22. MAKEM, 23. TJAKWAT, 24. JEUBER, 25. KEBAR en 26. WAJOK — allen vrouwen —; met de 10 toenmaals weggevoerde personen, zijn er in dat jaar 36 menschen van dien stam verdwenen; dat de Tugere's daarbij vele goederen geroofd en plantages verwoest hebben, werd almede door de bevolking verzekerd.

Van uit Tugaribio werd met de stoomsloop naar Pirava gestoomd om de aldaar verzamelde bevolking te verhooren. Bij de eerste kreek ten noordwesten van de Sanana-kreek werd een Tugere-kamp gezien, dat eerst kort geleden en overhaast verlaten is geworden; allerlei voorwerpen en wapenen, zooals die hooger reeds beschreven zijn, werden daarin gevonden, alsmede in de kreek eene typische Tugere-prauw met eenige pagaaien; de prauw, waarin al de gevonden voorwerpen werden geladen, werd gesleept naar Tugaribio en aldaar aan de bevolking gegeven, die daarmede zeer tevreden was. Vóór dezen keer zijn de Tugere's de Morehead-rivier niet hooger opgevaard dan tot aan de Sanana-kreek; nu dezen keer zijn zij tot Tugaribio geweest, alwaar ik hun kamp zag en eenige door hen achtergelaten wapenen en wat restjes van hunne voedingsmiddelen vond. De op de kaart der Morehead-rivier aangeduide plaatsen, waar de Tugere's hun kamp plegen op te slaan, heb ik bezichtigd, en inderdaad in den bouwtrant der hutjes, sommig snijwerk, eenige beschilderingen en restjes van door hen gewoonlijk gebruikte voorwerpen, zoomede de lange dikke staken, die zij aan den oever of het strand in den grond planten ter vastmaking van hunne prauwen, het werk der bewoners van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea teruggevonden.

De door de hongitochten ongelukkig en armoedig geworden bevolking in de Morehead-rivier is in lichaamskracht en getalsterkte volstrekt niet opgewassen tegen de Tugere's; deze laatsten zijn reuzen vergeleken bij de eersten, die de geestkracht niet hebben om zich te verzamelen en hunne aanranders alsdan wederstand te bieden, en die zóó bevangen zijn door Tugere-vrees, dat zij liever wegloopen dan have en goed verdedigen;

de Moreheadsche menschen zijn kleine, nietige personen, die goedaardig van karakter zijn. Het eenige wat de Moreheadsche bevolking tot beveiliging van hare negorijen doet, is het maken van hooge houten versperringen daaromheen.

Dat ik in deze streken alleszins kenmerkende beschrijvingen van de Tugere's erlangde, zoodat geen de minste twijfel bestaat aan de volkomen gelijkheid der hierbedoelde Tugere's met de inboorlingen der zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, behoeft wel na al het vorenstaande geen betoog. Het portret van den Amberauke-Tugere werd slechts door enkele personen herkend, daar de overigen, die nog te zeer ongecultiveerd waren, daaruit niets konden maken; maar toen men hoorde dat het een Tugere was, moest iedereen het portret nader bekijken.

Ook hier zijn de Tugere's van de Amberauke- en Merauke-stammen het meest als tegen haar hongitochten organiseerend bekend bij de bevolking; verder gaf men mij de volgende namen van Tugere-negorijen, waaruit „gehongid” werd, op: 1. Biobo, 2. Djambuti, 3. Bade, 4. Garem, 5. Demazeka, 6. Koepe, 7. Saneminka, 8. Bongerpas, 9. Tama, 10. Kantukar, 11. Bimimka, 12. Samarika, 13. Wanerika, 14. Kajake, 15. Kontu, 16. Bouterika, 17. Youberika, 18. Selerika, 19. Mengetje, 20. Wontara, 21. Mare, 22. Kaugere, 23. Djawi, 24. Mikai, 25. Ngarikar, 26. Darwayar, 27. Kantagom, 28. Seriek, 29. Aringoi en 30. Takerier. Eenige dezer negorijen zijn te vinden op de topographische kaart van Nederlandsch Nieuw-Guinea van het jaar 1897; de meeste negorijen liggen meer het binnenland in; de ligging van de niet op genoemde kaart voorkomende negorijen kan niet aangegeven worden, wijl de deze opgave gedaan hebbende Moreheadsche bevolking in de Tugere-landen niet bekend is en zij deze namen van lieden, behorende tot andere stammen heeft vernomen.

Zooals reeds in het bovenstaande is gezegd, is het type der bevolking van de Morehead-rivier gansch anders dan dat van de bewoners der Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea: reeds bij den eersten oogopslag valt dat verschil te constateeren; vergissingen te dezen zijn eenvoudig ondenkbaar. Ditzelfde geldt voor de bevolking van de Bensbach-rivier, althans in den bovenloop dier rivier, zijnde de benedenloop onbewoond. Verschillend van die der Tugere's zijn almede de prauwen, wapenen en sieraden der evengenoemde volksstammen. Toen ik tusschen een groep van deze laatstbedoelde inboorlingen stond en vroeg, waarom men mij veelbetekenend wees naar de knuppels, pijlen en bogen, en later de mededeeling deed, dat die voorwerpen van de Tugere's afkomstig zijn, toonde men mij dadelijk de boven reeds bekendgestelde verschillen met die, welke door deze bevolking zelve vervaardigd worden.

Uit al hetgeen ik van het terrein op Nederlandsch en Britsch gebied heb gezien, zou ik geneigd zijn de meening uit te spreken, dat van af den bovenloop der Morehead- en Bensbach-rivier de onafzienbare grasplateaux zich in noordwestelijke richting uitstrekken tot aan de Merauke- en Amberauke-rivier, en dat die plateaux zacht aflopend in het zuiden, dus aan de mondingen der beide eerstgenoemde rivieren, beneden het niveau van den zeespiegel verdwijnen; aan de mondingen der beide laatstgenoemde rivieren treft men die schoone plateaux op de beide oevers aan.

De verbinding over land tusschen de evengenoemde stroomgebieden is bestaanbaar.

Tusschen de Tugere's in het westen en de volksstammen in het Britsche gebied in het oosten worden deze plateaux bewoond door volksstammen, die den algemeenen naam dragen van Toro's, wellicht naar de Bensbach-rivier — Toro Kussa — welke een deel van hun gebied doorstroomt.

Van dezen Toro-stam is nog zeer weinig bekend; naar algemeen door de Moreheadsche bevolking wordt beweerd, is een gedeelte der Toro's bevriend met de volksstammen in het Britsche gebied en leeft een ander gedeelte der Toro's in goede vriendschap met de inboorlingen in het Nederlandsche gebied — de zoogenaamde Tugere's —; alle berichten van de Tugere's naar de Morehead-rivier en verder, alsmede in omgekeerde richting, worden overgebracht door de Toro's; de Moreheadsche bevolking verklaart dat de Toro's aan de hongitochten geen deelnemen, wijl de Toro's geene zeeprauwen hebben en overland niet komen wegens de vriendschappelijke relaties van eerstgenoemde bevolking met een deel der Toro's.

De tolk en zendeling Baci, die aan de Morehead-rivier besteld was, doch door de invasie der Tugere's van daar is gevlucht naar Bugi, zoodat ik hem niet heb kunnen ontmoeten, zou zich met de Toro's in verbinding kunnen stellen; daarom heb ik aan den heer MURRAY verzocht van deze omstandigheid zoo spoedig mogelijk partij te trekken, door Baci naar de Toro's te

sturen ter inwinning van informatiën betreffende de verblijfplaatsen der door de Tugere's ontvoerde Britsche onderdanen, en mij te zijner tijd met het resultaat der zending door tusschenkomst van den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, in kennis te stellen.

De grenslijn tusschen Nederlandsch en Britsch Nieuw-Guinea loopt hoogstwaarschijnlijk door het land der Toro's, waardoor dezen eensdeels onderdanen van het eerste en anderdeels onderdanen van het tweede Gouvernement zijn, hetgeen later aanleiding tot verwarring en moeilijkheden kan geven, wanneer deze aangelegenheid niet spoedig en grondig bestudeerd en geregeld wordt.

Alsnog bleef de recognitie van de drie aan de monding der Morehead-rivier achtergelaten koppen over, hetgeen te doen door eigen stamgenooten mij dringend noodzakelijk voorkwam, weshalve ik de Baberi's, genaamd KAYANG en MAIBOE, uitnodigde om mij op de verdere reis te vergezellen, onder bekendstelling dat de heer MURRAY verder voor hunne behoorlijke en goede tehuiskomst in hun land zou zorgen; mijn aanbod werd aangenomen en weldra zette zich de sloepenflottielje in beweging naar de monding der genoemde rivier.

Op den 17den November verklaarden deze Baberi's, dat de aan hen vertoonde drie koppen, waren afgesneden van de te Tugaribio aan mij gewezen lijken van hunne stamgenooten en bloedverwanten: 1. MAWAN, 2. TAMBAI, 3. MARKASTA; zij beweesden hunne familiebetrekkingen, en vroegen en kregen vergunning om die koppen in het bosch volgens hunne adat te mogen begraven.

Na afloop daarvan vertrok de sloepenflottielje uit de Morehead-rivier en werd gekoerst naar het schip, dat wij eerst tegen den avond bereikten.

In het bezit gesteld van de achterhaalde Tugere-prauwen en hun de gelegenheid gevende om daarmede de Morehead-rivier op te varen, ten einde spoediger te huis te zijn, dachten de Baberi's er nochtans volstrekt niet aan, dat waagstuk te ondernemen; zij waren veel te bang voor eene ontmoeting met de Tugere's; het was de eerste keer dat een Baberi de monding dezer rivier zag en langs de kust voer. Op dezen tocht gebeurde een klein incident, namelijk dat de jongen van den heer MURRAY door onhandigheid zichzelf in de zijde schoot met het hem door zijn meester gegeven geweer; de gewonde werd verpleegd en was vrij spoedig herstellende.

Al de voorwerpen door mij tot bewaring te mijnen burelee noodig geacht heb ik onder mijne berusting genomen en gehouden.

Twijfel omtrent het periodiek houden van goedgeslaagde hongitochten in het Britsche gebied door de Tugere's of wel inboorlingen van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea bestaat niet meer; dezulke werden in het jaar 1899 georganiseerd tegen de Sanana's en in het jaar 1900, terwijl een oorlogsschip in die wateren kruiste, uitgerust tegen de Baberi's; in beide gevallen hebben de Tugere's zich daadwerkelijk vergrepen aan de onderdanen van het Britsche Gouvernement en hunne eigendommen.

Het is zeer te betwijfelen of de Tugere's wel ooit het verbod om deze hongitochten te houden, hebben gehoord of begrepen; en dan nog bestond er absoluut geen controle op de overschrijding daarvan. Overal elders op Nieuw-Guinea verlustigt de bevolking zich aan het voor haar gemakkelijk spel om op hongitocht te gaan, zoodra zij slechts weet, dat het Bestuur te ver weg is om den tocht tegen te gaan. Aldus was zulks ook het geval op de verafgelegen Zuidkust dezer afdeeling.

Ondanks de consideratie van opgemelde omstandigheid is het toch alleszins verklaarbaar, dat het Britsche Bestuur thans dringend verzoekt om zoo spoedig mogelijk aan die hongitochten der Tugere's op afdoende wijze een einde te maken, alsmede aandringt op het terugzenden van zijne gewelddadig uit zijn ressort weggevoerde onderdanen en het toekennen van eene vergoeding aan zijne onderdanen, die door die hongitochten belangrijke schade hebben geleden.

De hoogerbedoelde, met de Gouverneurs van Queensland en Britsch Nieuw-Guinea voorloopig gemaakte overeenkomst zou thans ter definitieve vaststelling kunnen worden in overweging gegeven, bijaldien niet gedurende mijn onderzoek een al even schadelijke hongitocht in het Britsche gebied hadde plaats gehad.

Noodwendig behoorde ook deze tweede zaak, ter afdoening te gelijk met de eerste quaestie, in behandeling genomen te worden, hetgeen onder nadere goedkeuring der Regeering is geschied.

Den 19den November stoomde Hr. Ms. *Serdang* nog tijdig de reede van Thursday-eiland binnen, om mij de gelegenheid te verschaffen wederom eene conferentie te houden met den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, den heer LE HUNTE,

vóór zijne afreis tegen den avond van dienzelfden dag met den stoomer *Merrie England*.

Na ampele bespreking van deze aangelegenheid kwamen Z. E. en ik overeen, als basis van onderhandeling aan te nemen de vorige tusschen ons vastgestelde overeenkomst, welke ten aanzien van het onderhavige incident geamplieerd behoort te worden, en wel in dier voege, dat de bedoelde schadeloosstelling wordt vermeerderd met £ 50 en alzoo gebracht in totaal tot £ 150; dat de nader, bij aantreffen in Nederlandsch Nieuw-Guinea, naar Britsch Nieuw-Guinea terug te zenden, uit het laatste gebied weggevoerde, personen zullen bedragen twee menschen meer en aldus twaalf inboorlingen zullen zijn, en dat toch vooral spoedig krachtige en afdoende maatregelen zullen genomen worden om herhalingen der Tugereesche invallen in het Britsche gebied tegen te gaan.

De heer LE HUNTE telegrafeerde dit resultaat aan den Gouverneur van Queensland, en ik deed hetzelfde aan den Landvoogd ter approbatie.

Aangezien noch de heer MURRAY, noch iemand van zijn personeel of der betrokken bevolking eenige aanwijzing omtrent de verblijfplaatsen der weggevoerde Britsche onderdanen konden doen, achtte ik het verder medereizen van dien heer en de zijnen geheel onnoodig, en zelfs gevaarlijk voor het geval dat één of meer hunner in Nederlandsch territorium mochten verwond worden bij eene actie tegen de eventueel vijandelijk optredende Tugere's; deze mijne meening deelde ik den heer LE HUNTE en den heer MURRAY mede, onder dankbetuiging aan beiden voor de verleende medewerking en assistentie; de heer MURRAY en de zijnen debarqueerden op Thursday-eiland.

Daarentegen had ik voor den verderen tocht ter Zuidkust van Nederlandsch territorium gaarne te mijner beschikking de diensten van den heer W. C. DAMMKÖHLER, die de Zuidkust al meer had bezocht door met een klein zeilvaartuig vlak onder den wal langs de kust te varen, die de mondingen der Amberauke- en Merauke-rivier was binnengevaren, die wellicht één of meer zijner aanvallers in de Morehead-rivier zou kunnen aanwijzen, door welke aanvallers dan gemakkelijker, gedwongen dan wel goedschiks, de gezochte Britsche onderdanen zouden zijn uit te vinden, — en die bij het doorzoeken van de negorijen goede diensten zou kunnen bewijzen bij de recognitie van de uit het Britsche gebied afkomstige voorwerpen, terwijl daarenboven deze heer zelf er bijzonder veel prijs op zou stellen om mij op deze reis te vergezellen.

Het vorenstaande resumeerende, is de conclusie:

dat de periodieke strooptochten of hongitochten in Britsch Nieuw-Guinea — Western Division — inderdaad worden bewerkstelligd door de inboorlingen der Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea — hoogstwaarschijnlijk door de ten zuidoosten der Dewinka-rivier wonende inboorlingen;

dat de 12 bij de twee laatste strooptochten gevankelijk naar evenbedoelde Zuidkust gevoerde Britsche onderdanen successievelijk gezocht en bij aantreffen aan de autoriteiten in Britsch Nieuw-Guinea uitgeleverd moeten worden;

dat aan de bij de twee laatste strooptochten schade geleden hebbende Britsche onderdanen door het Nederlandsch-Indische Gouvernement eene schadeloosstelling in het geheel ten bedrage van £ 150 zal worden uitbetaald;

dat de Britsche autoriteiten verwachten van het Nederlandsch-Indische Gouvernement het spoedig nemen van krachtige en afdoende maatregelen tegen herhalingen der Tugereesche strooptochten in het Britsche gebied.

Gezegde conclusie, het doen medereizen van heer DAMMKÖHLER, het desnoods door dwang op één of meer der Amberaukeesche aanvallers van dezen heer in de Morehead-rivier doen aanwijzen van de verblijfplaatsen ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea van de gevangen genomen Britsche onderdanen, het weghalen van laatsbedoelde onderdanen, het verbieden aan de bevolking ter Zuidkust van het houden van hongitochten, het gestreng doorzoeken van verschillende strandnegorijen ter Zuidkust, het daartoe en voor het geval, om eventuele belediging, verzet of geweld onmiddellijk voorbeeldig te straffen, gezamenlijk optreden van Hr. Ms. *Sumatra* en *Serdang* ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, werden in mijn telegram van Thursday-eiland dd. 21 November eerbiedig aan den Landvoogd voorgesteld. Daarop kreeg ik bij telegram van den Algemeenen Secretaris van 22 November — ontvangen op 23 November — van den Landvoogd de machtiging om volgens opgemeld voorstel te handelen, met last om de schadeloosstelling zoo mogelijk op de schuldigen te verhalen. De mededeeling hiervan aan de Britsche autoriteiten had plaats door tusschen

komst van den heer MURRAY, blijkens zijn diensttelegram dd. 24 November aan den heer LE HUNTE. Uit het antwoord daarop van lord LAMINGTON en van den heer LE HUNTE blijkt, dat beide autoriteiten in de afdoening der aangelegenheid genoegen namen.

De vraag rijst thans, welke maatregelen genomen kunnen worden om dergelijke stroop- of hongitochten zoo mogelijk voor goed te voorkomen?

Bij het nagaan hiervan komt men het eerst en als vanzelf op het denkbeeld van geregelde bekruising der Zuidkust dezer afdeeling door oorlogsschepen: dit te doen uitvoeren, is wellicht de minst kostbare wijze van oplossing der quaestie, maar voorzeker niet de meest afdoende methode, wijl de oorlogsschepen veel te ver uit den wal moeten varen om de beweging vlak onder den wal van de prauwen der inboorlingen te kunnen observeeren. Middels eene sloepenflottielje de zoozeer uitgestrekte kust afvaren, is niet doenlijk wegens het ongestadige weder en den grooten afstand waarop deze flottielje verwijderd is van het schip, hetwelk toch immer moet blijven de operatiebasis. Maar de schrandere inboorlingen, die en stoomschip en flottielje reeds uit de verte zien naderen, zullen dan wel zorgen zoolang den tocht uit te stellen of, op den tocht zijnde, de prauwen in eene kreek of tusschen de rizoforen in veiligheid te brengen totdat het gevaar geweken is. Hierdoor de hongitochten te verhinderen of onmogelijk te maken, is illusoir. Buitendien zouden de inboorlingen, zoodra zij ontdekten, dat hun deze gemakkelijke weg langs de kust over zee was afgesneden om op hongi te gaan in het Britsche gebied, spoedig hunne toevlucht nemen tot de binnenlandsche verbinding, en gewis niet opzien tegen de meerdere bezwaren van zulke tochten over land te ondernemen, wanneer zij slechts hun van oudsher nagejaagd hongidoel kunnen bereiken.

Deze hongitochten over land zouden moeilijker te voorkomen zijn en het Gouvernement vrij wat meer last en zorg veroorzaken. Over dit punt heb ik lang en breed van gedachten gewisseld met den Gouverneur van Queensland, den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea en den eerbiedwaardigen resident DOUGLAS, doch zonder eene andere oplossing te krijgen dan die, dat het Nederlandsch-Indische Gouvernement het best deed te trachten deze inboorlingen onder geregeld bestuur te brengen; de wetenschap dat er te midden van hen een blijvend toezicht op hen is gevestigd, waardoor al hunne handelingen spoedig bekend worden, brengt hen allicht er toe niet in strijd te handelen met hetgeen verboden is; wordt daarbij gezorgd, dat er ruim voldoende macht aanwezig is om vergrijpen te straffen, en zoodra zulks noodig is geweld met geweld te keeren, dan zullen deze hongitochten weldra tot het verledene behooren.

De eenige afdoende maatregel in deze is het spoedig invoeren ter Zuidkust van een krachtig en goed georganiseerd bestuur, dat alsdan tevens behoort te waken tegen het ontstaan binnenslands van verwarring en moeilijkheden met het naburige Britsche Bestuur.

Na mededeeling aan de commandanten van Hr. Ms. *Sumatra* en *Serdang* van de mij door den Landvoogd verstrekte machtiging tot verder handelen, werd besloten den 25sten November Thursday-eiland te verlaten en te stoomen naar de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, alwaar tegen den avond van den volgenden dag geankerd werd op een afstand van ongeveer zeven zeemijlen vóór de monding der Amberauke-rivier; gedurende het gezamenlijk optreden der beide genoemde oorlogsbodems werd Hr. Ms. *Serdang* gesteld onder de bevelen van den commandant van Hr. Ms. *Sumatra*. Ik bleef gemakshalve op Hr. Ms. *Serdang* logeeren, niettegenstaande de commandant van Hr. Ms. *Sumatra* mij ook logies aanbood op zijn onderhebbenden bodem.

Met beide commandanten werd overeengekomen: dat de oorlogsschepen ter Zuidkust op alle aan te doene plaatsen zouden trachten zoo dicht mogelijk onder den wal te liggen, — dat als maatregel van voorzorg en veiligheid bij elk débarquement eene landingsdivisie van zoo mogelijk 150 man, met de noodige officieren en onder commando van den luitenant-ter-zee 1ste klasse J. A. H. BRON, eerste officier op Hr. Ms. *Sumatra*, zou medegegeven worden, — dat in twee sloepenflottieljes, met twee stoomsloepen, naar den wal zou worden gevaren, — dat getracht zou worden een geschikt kamp te zoeken en te betrekken aan den oever der rivieren en alsdan van daaruit te opereeren, hetzij in de strandnegorijen of op de rivieren, — dat daarbij ten aanzien van de vivres en het water, alsmede de ammunitie gerekend moest worden op tochten van eenige dagen duur, en dat met het oog op de mede te nemen ambulance betracht moest worden de mogelijkheid van in het gevecht te komen met de op de eene of andere wijze vijandelijkheden plegende inboorlingen.

Hr. Ms. *Serdang* had bij het varen de leiding, wijl dit schip

door den minderen diepgang dichter de kust kon naderen, en voorts omdat de commandant van dezen bodem, de heer DAMM KÖHLER en ik te allen tijde konden beraadslagen, op hoedanige wijze de als object geviseerde kustplaatsen het voordeeligst voor ons te bereiken zouden zijn.

Den dag na de aankomst der schepen kwamen vier prauwen uit de Amberauke-rivier om eens te kijken, wat die schepen aldaar deden; in elke prauw waren vier tot zes menschen, mannen en vrouwen, die pisangs, bloemen en een varken ter ruil met snuisterijen aanboden, doch er niet toe te bewegen waren om aan boord te komen; na eenig verwijl aan den valreep roeiden zij terug naar hunne negorijen, terwijl ik hun de boodschap medegaf, dat ik morgen bij hen aan den wal zou komen.

Den 28sten November stoomden de beide sloepenflottieljes de Amberauke-rivier in, terwijl veel volk al „kaja-kaja” roepend aan de oevers stond: het volk wenkte en riep ons om toch bij de strandnegorij Kumbeke onder de hooge klapperboomen te kampeeren: aangezien er in de buurt geene betere plek te vinden was, werd aldaar het kamp opgeslagen. De steeds toestroomende bevolking was vroolijk, toeschietelijk, mededeelzaam en vriendelijk; mannen en vrouwen brachten jonge klappers, pisangs en bloemen, dewelke aan ons werden gegeven: jonge vrouwen en kinderen werden niet gezien.

Ik hield lange besprekingen met mannen en vrouwen en vernam van hen dat de drie scheepsofficieren van den stoomer *Generaal Pel* gedood en opgegeten zijn door de lieden van Bouterike, Youberike en Kajakarika, die hunne overblijfselen hebben weggegooid in de zee: waar de kleedingstukken dezer scheepsofficieren zijn gebleven, konden, beter gezegd wilden, zij mij niet zeggen: dat lieden van de genoemde negorijen met nog anderen uit die contreien wel eens naar de Kudi Kussa gingen „hongien”, werd mij ook medegedeeld, maar met bijvoeging, dat de lieden uit de negorijen bij de Amberauke-rivier daar niet heen togen: of men menschen uit de Kudi Kussa-streken had medegebracht wisten deze lieden niet te zeggen: ik heb den lieden duidelijk gemaakt, dat zij volstrekt niet naar de Kudi Kussa mochten gaan, want dat zij dan opgepakt en gestraft zouden worden: ten slotte gaven zij mij vele namen van de aangrenzende negorijen op, die bekendgesteld zijn op de van deze kust en rivier gemaakte kaart: deze menschen waren dus heel vriendschappelijk gezind.

De heer DAMM KÖHLER, die steeds bij mij stond, herkende onder deze lieden niemand die vroeger in de Morehead-rivier heeft medegedaan met den aanval op hem. Vreemde typen onder hen werden niet opgemerkt. Roofzuchtig en opdringerig zijn deze lieden in hooge mate; met eene vlugheid aan de apen eigen doen zij een greep en bemachtigen dan daarbij datgene, waarop zij geruimen tijd en geduldig staan te loeren, om onmiddellijk daarop met het gekaapte zoo vlug weg te loopen, dat zij in een oogwenk uit het gezicht verdwenen zijn. Zoo werd van een inlandschen matroos een kapmes gestolen, dat hij, na daarmede een klapper te hebben geopend, naast zich had nedergelegd, terwijl hij het klapperwater dronk: een der vele omstanders had intusschen het kapmes listig gegrepen en was daarmede weggegaan — weggevoegen —: niemand van de verzamelden wist te zeggen wie dat geweest was, noch waarheen hij was gevlucht. De heer BRON, die aan het surveilleeren was, belette juist in tijds het rooven van eene bijl in de veldkenken. Een der opdringerigste inboorlingen had reeds eenige malen beproefd mijn horlogeketting los te maken: zoodra ik zijn toelag bemerkte, riep hij „kaja-kaja” en trad eenige schreden terug; eindelijk moest ik den deugniet gestreng terechtwijzen.

In den namiddag werd met twee secties eene militaire wandeling gemaakt langs goede, één vadem breede, wegen door verschillende negorijen en verder een stuk het binnenland in, waarna langs het zeestrand werd teruggemarcheerd naar het kamp: een groot gedeelte der bevolking volgde mij en gaf mij over allerhande zaken inlichtingen: op mijn verzoek haalde men heel bereidwillig klappers uit de boomen voor de manschappen.

Al sprekende over een en ander met de inboorlingen betoogde ik hen, dat men steeds in vriendschappelijke verhouding met ons moest blijven en vooral geen pijlen op ons of vreemdelingen mocht afschieten, wijl wij anders de geweren op hen zouden afschieten, waarvan zij dan de hoogst onaangename gevolgen zouden ondervinden; met herhaalde verzekeringen en veel geroep van „kaja-kaja” liepen de menschen verder met den troep mede en begeleidde men dien tot aan het kamp.

De nacht verliep rustig in het kamp: de inboorlingen waren verzameld in de nabijgelegen negorijen.

Reeds vroeg in den morgen van den volgenden dag werden

meer inboorlingen gezien, die nochtans aan beide rivieroeveren toekeken bij het vertrek van de stoomsloep met nog eene andere, met gewapende manschappen bemande, sloep, waarmee ik deze rivier zou opvaren: circa 25 zeemijlen werd de Amberauke opgevaren en toen teruggekeerd, zoodat wij tegen het vallen van den avond in het kamp terugkwamen.

De Amberauke-rivier is, tot zoover als wij die opgestoomd zijn, goed bevaarbaar; alvorens door stoomschepen binnenge-loopen te kunnen worden, moet de monding eerst behoorlijk opgenomen en de geul afgebakend worden; zij is eene schoone rivier met hooge oevers, waar veel bevolking woont; bij de op-vaart is van de bevolking niet veel gezien, wijl de menschen uit vrees voor de vreemde verschijning zich verborgen hadden en zelfs door roepen en wenken er niet toe te bewegen waren om naderbij te komen: van af de monding der rivier treft men de hooge grasplateaux aan, waarvan hooger reeds gewaagd is, die zich in den bovenloop verder uitstrekken en waarop uitgebreide klapperbosschen voorkomen, tusschen dewelke de bevolking hare negorijen heeft gebouwd: aan de oevers is te zien, dat de formatie van den bodem bestaat uit in lagen voorkomende puim- en schiefergesteenten: het is gebleken, dat dit stroomgebied zwaar bevolkt is en vruchtbaar land bevat.

Door den stafofficier TUCKERMANN en den luitenant-ter-zee 2de klasse J. VAN DEN BURG, is deze rivier opgenomen en in kaart gebracht.

Bij terugkomst in het kamp werd mij door den aldaar, tijdens de afwezigheid van den mij vergezeld hebbenden heer BRON, bevelvoerenden officier gerapporteerd, dat gedurende den ganschen dag bijzonder veel volk op de been was geweest en dat er vele vrouwen bij waren, die onafgebroken gepresenteerd werden door de mannen en eindelijk zich zelf presenteren door naakt op den grond te gaan liggen: men was ontstemd en teleurgesteld dat van deze hoogsteigenaardige wijze van gastvrijheid verleen door niemand werd gebruik gemaakt. Dit vernemende, zeide ik dadelijk dat men op zijne hoede moest zijn, want dat gulle aanbod van zoovele vrouwen aan de onzen was niets anders dan eene krijgslist der inboorlingen; immers de in de armen der vrouwen rustende mannen waren op een gegeven teken der inboorlingen kinderen des doods geweest, ook en vooral meten door medewerking der vrouwen, terwijl alsdan de groote hoop der inboorlingen, als een zwerm bijen, op het kamp zou zijn gevallen om de te voren zoo minzaam en vriendelijk ingehaalde gasten uit te moorden en uit te plunderen. Deze list was niet gelukt en ik verwachtte wel dat er naar eene andere gezocht zou worden.

Na mijne terugkomst in het kamp had ik dien avond geen inboorling meer gezien.

Tegen elf uur in den nacht werd het kamp uit de negorij beschoten met pijlen: toen een pijl een der schildwachten trof, zonder hem nochtans te verwonden, vuurde hij in de richting, waaruit die pijl gekomen was; dadelijk was het kamp gealarmeerd en alle secties behoorlijk aangetreden, terwijl de heeren BRON, TUCKERMANN en DAMMKÖHLER met mij rondgingen om de hinderlagen der inboorlingen op te zoeken: niemand vindende en niets ziende, werd besloten dat ik het kamp zou blijven bewaken en verder uitkijken naar de inboorlingen, terwijl de heer BRON en de beide andere evengenoemde heeren met twee secties langs den weg door de negorijen zouden gaan om de verraad gepleegd hebbende bevolking weg te jagen; na circa een uur kwam de heer BRON terug; noch hij noch ik hadden verder iets van de inboorlingen bespeurd; de wachten werden versterkt en wij zouden afwachten tot de inboorlingen weder kwamen opdagen.

Tijdens mijne afwezigheid was er hoegenaamd niets voorgevallen en hadden de inboorlingen niets gevraagd, noch te verstaan gegeven dat zij het een en ander van ons verlangden; zoowel mannen als vrouwen waren bijzonder vriendelijk en toeschietelijk geweest tegen alle personen in het kamp; dat de inboorlingen des avonds niet in het kamp kwamen, was omdat ik hun zulks van den aanvang af had verboden.

De inboorlingen dachten onder de onzen eene paniek te bewerken om alsdan hunne moord- en roofzucht bot te vieren; zij hadden er niet op gerekend, dat zij in den nacht door ons vervolgd zouden worden, en nog minder dat zij ons niet in de war konden brengen. Maar de inboorlingen wisten, dat zij kwaad hadden gedaan, want den volgenden morgen was er geen inboorling in de buurt te zien; tusschen zes en zeven uur 'smorgens werd het kamp wederom beschoten, maar thans van uit den boschrand, waarop dadelijk eene sectie in het bosch werd gestuurd om de boogschutters te vervolgen; een der pijlen trof een inlandsch matroos, doch zonder hem te verwonden.

Met bijna drie secties rukten wij toen uit, om de boosdoeners op te sporen en hunne negorijen te doorzoeken, waarvoor deze gansche dag werd besteed.

In de overhaast verlaten negorijen had men blijkbaar vóór onze aankomst slechts den tijd gehad de deuren der huizen te sluiten, doch niet om veel van de bezittingen der eigenaren daaruit te dragen; bij onderzoek bleek daarin hoegenaamd niets te zijn wat van verdachten of vreemden oorsprong was; hoopen pijlen en vele bogen alsmede enkele doodskoppen werden gezien, en voorts ruimschoots sago, oude klappers, obies en pisangs. De negorijen waren door de bevolking verlaten; men was in het begroeide terrein achter de negorijen gevlucht; overal waar wij kwamen, liepen de inboorlingen weg, vooral nadat eenige malen salvovuur moest gegeven worden op zich in de plantages of het struikgewas met de wapens in de hand verscholen hebbende inboorlingen, die er op loerden om den troep in den rug aan te vallen; van deze lieden zijn er stellig eenige doodgeschoten, nochtans heb ik slechts één lijk gezien; dit was dat van een inboorling, die den eersten dag bijzonder hulpvaardig en vriendelijk jegens mij was, veel en lang met mij heeft gesproken, en ook eenige snuisterijen van mij kreeg; nu vond ik hem gedood met pijlen en boog in de hand op ongeveer drie palen afstand van het kamp.

De troep marcheerde nog eenige palen verder het binnenland in en keerde toen langs het zeestrand naar het kamp terug; wij hebben op de wegen en het omringende terrein geene inboorlingen meer gezien; bij het vervolgen van de aanraders kwamen wij vaak op plekken, welke juist door hen verlaten waren, hetgeen te zien was aan restjes van voedsel en nog smeulende vuurtjes.

Zich ijlings in het kreupelhout verschuilen zonder opgemerkt te worden, verstaan deze inboorlingen meesterlijk, evenzeer als het plotseling in massa's uit alle hoeken en gaten met de handen vol wapens te voorschijn treden.

Tegen den avond vertoonde zich op ongeveer een paal afstand bovenstrooms van het kamp aan denzelfden rivieroever wederom eene talrijke menigte gewapende inboorlingen, die bezig waren zich daar te nestelen; onmiddellijk trok van de landzijde eene sectie daartegen op en werd de met een snelvuur-kanon gewapende stoomsloep naar die plek gedirigeerd; bij de nadering van de militaire macht begonnen de inboorlingen met pijlen te schieten en daarna weg te loopen, waarop en met het kanon en met de geweren op hen werd gevuld.

In den nacht is het rustig gebleven; het telkens uitrukken en de veiligheidsdienst waren voor de manschappen nogal vermoeiend.

Op den volgenden morgen tegen 8 uren werd het kamp uit den boschrand alweder beschoten, zoodat het noodzakelijk werd eene sectie in het bosch te sturen om hen te vervolgen; doch onverrichter zake kwam de sectie terug; er was zoover het oog reikte geen inboorling te bekennen. De negorijen bleven uitgestorven; geen inboorling, die zich daarin durfde wagen, hoe gaarne hij zulks ook hadde gedaan om zijne achtergelaten goederen weg te halen.

De vervolging van de inboorlingen tot dieper het binnenland in voort te zetten, kwam mij niet raadzaam voor, wijl de troep reeds vermoed, daartoe niet voldoende toegerust en niet groot genoeg was; ter bewaking van de sloepenflottielje zou toch zeker de helft der macht behooren achter te blijven, en dan zou slechts met ruim twee secties ver in het binnenland gegaagd moeten worden tegen een overgroot onvermoeielijk, zich zoo vlug als apen bewegend, aantal inboorlingen; en voorts was er voor eene dergelijke excursie geen trein beschikbaar.

Het was aanvankelijk mijn plan de negorijen aan den zuidelijken oever der Amberauke-rivier ook te bezoeken, doch ik heb dat plan niet tot uitvoering laten komen, wijl de bevolking dier streken in den aanvang wel vriendschappelijk en goed gezind naar mij toekwam, maar later zich niet meer openlijk vertoonde; wel werd waargenomen, dat achter en tusschen de boomen inboorlingen aan het loeren waren, die dadelijk wegliepen, zoodra zij zagen dat zij opgemerkt werden; met deze inboorlingen had ik toen geene aandraking kunnen krijgen, doordien zij zouden vluchten, zoodra ik aankwam, hetgeen trouwens reeds was geschied toen met de stoomsloep vlak langs dien oever werd gestoomd en de lieden tevergeefs geroepen en gewenkt werden.

Den 1sten December keerden de beide sloepenflottieljes naar de respectieve schepen terug, en werd alstoen alles weder in gereedheid gebracht voor den eerstvolgenden tocht, die eenige dagen langer zou moeten duren.

In het belang zijner flottielje was Hr. Ms. *Serdang* verstoomd om dichter onder den wal te liggen, welk doel ook werd bereikt; het schip lag ruim 6000 M. uit den wal, doch kon daar bij laag water niet blijven liggen.

Hr. Ms. *Sumatra* en *Serdang* verstoomden den 2den December totdat de monding der Merauke-rivier werd gepeild, alwaar op een afstand van 12 zeemijlen uit de kust geankerd werd; na conferentie met de commandanten dier beide bodems werd besloten den volgenden dag in de vroege met de twee sloepenflottieljes naar den wal te gaan en in de Merauke-rivier te kampeeren, hetzij op den vasten wal of in de sloepen.

Terwijl wij daar lagen kwam het stoomschip van *Goens* van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij opstoomen, ingevolge den contractueelen dienst, en liet dicht bij genoemde schepen het anker vallen.

Algeheele verbazing heerschte onder allen bij het binnenvaren van de breede, diepe en mooie Merauke-rivier: eigenlijk is er van eene geul om die rivier binnen te komen geen sprake, wijl de waterweg tusschen de zandbank vóór den zuidelijken oever en den noordelijken oever zoo diep en breed is, dat de grootere schepen, zonder het getij af te wachten, daarbinnen kunnen stoomen; tot vlak bij den oever kunnen de schepen gemeerd liggen: hoe woest en ruw de zee buiten ook moge wezen, in de haven is het altijd rustig, en om door de woelige zee op alle tijdstippen van het jaar binnen te stoomen beteekent absoluut niets voor behoorlijk zeewaardige schepen.

Is de rivier al schoon, de oevers doen in fraaiheid niet onder; ongeveer 3 M. hoog zijn de oevers aan de monding; aan den oever vindt men eene aardformatie, bestaande uit puim- en schiefergesteenten en uitgestrekte vruchtbare grasplateaux, waarop en waaromheen kolossale klapperbosschen staan, waartusschen de negorijen der inboorlingen zijn gebouwd, welke negorijen door 2 M. breede wegen zijn verbonden en alle bijzonder sterk bevolkt zijn.

Op mijn daarbij overgebracht verzoek om beide oorlogsschepen te laten binnenstoomen, kreeg ik tot antwoord dat Hr. Ms. *Serdang* den volgenden dag zou komen. Statig kwam dan ook toen Hr. Ms. *Serdang* zonder de geringste moeite binnenstoomen en liet vlak vóór het kamp, onder een driewerf hoezee van de gansche landingsdivisie, het anker vallen. Op de bevolking maakte deze verschijning een overweldigenden indruk; geen inboorling dorst in den aanvang naderbij komen, terwijl de menschen bij massa's opgekomen waren.

Voor de actie met den troep was het van zeer groot belang, dat Hr. Ms. *Serdang* in de haven lag, want daardoor konden meer manschappen medegenomen worden op de tochten en deze verder het binnenland in gemaakt worden: ook de voorziening van drinkwater was nu gemakkelijk, want het rivierwater is zout, in den regentijd wellicht brak, en putten zijn zoo spoedig niet gegraven.

Bij onze aankomst schreeuwden de inboorlingen van alle kanten „kaja-kaja”, maar waagden het toch niet ons te naderen; ons kamp lag vrij ver van de negorijen af en om dat te naderen, moest men noodwendig het grasplateau oversteken, hetgeen de inboorlingen niet gaarne doen, wanneer er zoovele vreemdelingen zijn. Naar hen toe gaande, kostte het mij veel moeite om een paar woorden met hen te spreken, wijl zij steeds terugliepen, zoodra ik vooruitging.

Des middags werd met den troep een verkenningstocht gemaakt naar de negorijen; toen is het mij gelukt lange gesprekken met de inboorlingen te voeren, tot wie ik, alleen en langzaam voortwandelende, naderde, terwijl de troep op eenigen afstand achter mij halt maakte.

Onder deze inboorlingen bevonden zich lieden van verschillende negorijen, waaronder ook, volgens hunne eigene verklaringen, van Bouterike en aangrenzende negorijen; het bleek mij dat er lieden onder dezen waren, die mij herkenden van de vorige tochten, want men vroeg mij of ik de „toean” was: op mijn bevestigend antwoord werd mij gevraagd naar hunne gevangen genomen stamgenooten, die ik zeide te Fakfak te hebben achtergelaten, omdat ik eerst van de inboorlingen hier de drie Europeanen terug wilde hebben, waarop zij dan hunne stamgenooten konden terugkrijgen: o, riepen zij, dat gaat niet, want die Europeanen zijn dood en in de zee: hoe ik de zaak ook keerde en wendde, zij bleven volhouden, dat de Europeanen dood en in de zee waren. Toen ik hun verder zeide, dat zij naar de Kudi Kussa op hongu waren geweest, terwijl zij zulks volstrekt niet mochten doen, begonnen zij te lachen en ten slotte „kaja-kaja” te roepen: ik beduidde den lieden dat men hen met geweren zou doodschieten, wanneer zij nogmaals daarheen

gingen, waarop zij riepen „neen, neen.” Almede met „neen, neen” werd mijne vraag, of er soms menschen van de Kudi Kussa onder hen waren, beantwoord.

Op de desbetreffende vragen van hen antwoordende, deelde ik hun mede, dat ik heden eene wandeling maakte langs de binnenwegen en dat ik morgen door de binnenwegen naar de negorijen aan het zeestrand gelegen wilde gaan, hen uitnodigende morgen met mij mede te gaan: dit vonden de lieden goed en zeiden dat zij nu naar huis wilden gaan om te eten en te slapen, wijl het spoedig avond en donker zou zijn, en zij verzochten mij om ook maar terug te keeren naar het kamp; wij namen afscheid en marcheerden door.

Op den verderen marsch ontmoette ik andere personen, die een eindweegs medeliepen en mij groote waterputten aanwezen, welke door de inboorlingen goed gemaakt zijn en mooi, helder en goed drinkwater bevatten, hetgeen daarom vooral de aandacht trok, omdat er op dit tijdstip, het laatst van den drogen moesson, in de putten nog veel water stond.

Van de hier geziene inboorlingen herkende de heer DAMM-KÖHLER er geen een, die bij zijne aanvallers is geweest in de Morehead-rivier.

Tegen het vallen van den avond keerden wij van dezen eersten marsch terug in het kamp zonder dat er iets anders was te constateeren dan eene hoogst vriendschappelijke en aangename verhouding met de inboorlingen; op mijn verzoek haalden de inboorlingen klappers en gaven die aan de manschappen, dat is te zeggen, de inboorlingen legden de klappers neder of wierpen die toe, uit vrees om te dicht bij de manschappen te komen.

De nacht verliep rustig.

Den volgenden morgen ging de troep er reeds vroeg op uit, om door binnenwegen en binnenlandsche negorijen naar de strandnegorijen te komen; gidsen hadden wij niet, daar er niemand anders van de bevolking te zien was dan eenige verdekt opgestelde uitkijkposten, die op mijn geroep en gewenk hard wegliepen.

Uitgestrekte klapperbosschen, goed onderhouden en mooi aangelegde omheinde tuinen en negorijen werden gepasseerd, terwijl de bevolking hoe langer hoe meer zich achter den troep verzamelde en op eenigen afstand medeliep; zoo nu en dan werd ontdekt dat eenige wat te ver vooruit geloopten lieden wapens bij zich hadden, waaruit wel de gevolgtrekking kon worden gemaakt, dat al de samengeschoolde inboorlingen gewapend waren, hetgeen te meer waarschijnlijk was, wijl de lieden zorgden niet door ons gezien te worden.

Reeds een paar maal had ik verzocht om halt te houden en was ik naar de inboorlingen toegelopen, doch zoodra zij mij zagen, verdwenen zij: ik bleef dan stilstaan en riep hun toe om bij mij te komen, hetgeen zij niet deden: maar mijn geroep werd beantwoord; ik deelde hun mede welken weg ik wilde volgen, noodigde hen uit om mij de beste wegen te wijzen en wees er herhaaldelijk op, dat zij het niet moesten wagen op den troep te schieten, want dan zou de troep zeker op hen vuren; als antwoord kreeg ik altijd te hooren, dat het goed was, gevolgd door het geschreeuw van „kaja-kaja”, zonder dat er iemand vooruitkwam om als gids te dienen. De lieden wilden ons blijkbaar niet langs die mooie en goed onderhouden wegen laten marcheeren naar hunne negorijen, omdat zij ons niet vertrouwden en niet gaarne hadden dat wij tehuis raakten in hun terrein, maar daarbij kwam toch ook de zucht om den troep op hunne wijze van oorlogvoeren in een terrein, dat zij daartoe het voordeligst achtten, plotseling te omsingelen en van uit hunne verdekte opstelling van alle kanten met pijlen te beschieten; wanneer dit laatste gelukte, waren zij zeker van hunne overwinning en konden zij naar hartelust moorden en rooven.

Bereids eenige malen hadden voor- en achterhoede van den troep bericht gegeven, dat er pijlen op hen werden afgeschoten, maar ik had den heer Brox verzocht lankmoedigheid te betrachten tot de inboorlingen ons volgens hunne tactiek formeel hadden ingesloten en van alle kanten aangevallen, om dan den lieden een harden en gevoeligen slag toe te brengen, opdat zij zouden leeren dat wij hunne beste krijgsgeslachten geringachten.

De vermetelheid der inboorlingen nam hand over hand toe: men drong al meer en meer op, terwijl er steeds meer pijlen tusschen den troep vielen. De troep was op een weg, loopende tusschen dichtbegroeide tuinen, waarin de inboorlingen ons afwachten: eene groote menigte schoot ijlings langs de parallelwegen vooruit en posteerde zich voor den troep, terwijl de inboorlingen achteraan opdrongen naar de achterhoede van den troep, en inmiddels uit de tuinen de inboorlingen de beide flanken bestookten. Achter en voor vielen vele pijlen: er werd halt ge-

maakt zoodanig dat wij aan vier zijden front hadden naar de inboorlingen: ik riep nogmaals dat, wanneer zij het schieten niet pijlen niet nalieten, er op hen gevuld zou worden. Nauwelijks had ik het gezegd of men schoot van alle kanten pijlen op ons af, en wij hoorden opeens een gegil, dat hun oorlogskreet moest beteekenen: het antwoord daarop was: vuren; en weldra vlogen de kogels naar alle vier zijden en moeten daarbij vele inboorlingen getroffen hebben, want na eenige salvo's klonken uit de menigte rauwe hartverscheurende kreten, terwijl het met pijlen schieten was opgehouden, en al heel spoedig geen inboorling meer te bekennen was in het terrein.

Behoedzaam marcheerden wij verder en volgden wij den weg, dien ik eenmaal had aangegeven: totdat wij aan het strand gekomen waren, hadden wij niemand meer gezien: de eerste twee strandnegorijen waren verlaten, maar in de derde, genaamd Kajakerike, waarvan de bevolking ook heeft medegedaan aan den moord op de drie scheepsofficieren van den stoomer *Generaal Pel*, was het daarentegen vol gewapende mannen, die alweder op hunne beste manier de negorij wilden verdedigen en ons beletten daár in te komen of langs te loopen.

Met opzet werd vóór de verlaten negorijen op het strand halt gemaakt om af te wachten, wat de verderop staande, brullende inboorlingen verder zouden doen tegen ons.

Men beschoot geregeld de uitgezette posten: daarop stelde de troep zich in beweging en rukte bedaard naar Kajakerike op, van waaruit de pijlen naar ons toevlogen, waarop eenige salvo's in de negorij gingen, die het pijlenschieten deden ophouden en de inboorlingen op de vlucht joegen.

Deze groote, zwaar bevolkte en rijke negorij werd verlaten bevonden en dadelijk door mij onderzocht, met last om alle pijlen en bogen en zeeprauwen te vernielen, omdat die als het oorlogsmaterieel der bevolking te beschouwen zijn.

De heer DAMMKÖHLER was bij de posten gaan staan om de inboorlingen van Kajakerike gade te slaan, en verklaarde mij dat hij een tweetal inboorlingen had herkend, behoorende tot zijne toenmalige aanvallers op de Morehead-rivier.

Bij het doorzoeken van deze negorij werden gevonden vele doodskoppen, een bijna vergaan geprepareerd hoofd, dat hoogstwaarschijnlijk van de Morehead-rivier afkomstig is, een van deze rivier herkomstig nieuw uit koord gevlochten vrouwenkleedje tot dekking van het schaamdeel, een patroon en een kogel van een Snider-geweer, waarmede de Britsche politie is gewapend, verder twee quantities, eenige tijdschriften, koperen boutjes, schroeven, stukken ijzer en touw en het groote met zijn eigen handschrift goed bijgehouden kasboek van den heer DAMMKÖHLER, die de hem toebehoorende zaken, welke zich in berusting bij den heer P. BREITER in den aan de monding der Morehead-rivier verdwenen kotter *Edna* hadden bevonden, terug ontving.

Tot afschrikkend voorbeeld is deze negorij verbrand na het gehouden onderzoek; deze is de eenige negorij, die zich gewelddadig verzet heeft tegen ons bezoek.

In de beide eerste verlaten negorijen werden doodskoppen, ijzerwerk en stukken ketting gevonden.

Na deze tuchtiging heeft de bevolking nergens meer geweld gepleegd of zich verzet tegen ons: de twee door haar geleden nederlagen zijn van dien aard geweest, dat zij zich zelfs niet meer heeft durven wreken over het in de asch leggen van een harer voornaamste negorijen: de bevolking heeft nu onderhouden, dat mijne waarschuwingen niet in den wind geslagen mogen worden, en dat het Gouvernement meester is van het terrein en van haar.

Zonder eenigen tegenstand te ondervinden, bereikte de troep na een zeer vermoeienden dag tegen 6 uren het kamp.

Voornamelijk om de manschappen eenige dagen rust te geven, werd gedurende de twee volgende dagen met een kleine sloepen-flottielje een tocht gemaakt de Merauke-rivier op, en alstoen deze rivier ruim 40 zeemijlen opgevaren; tot zoover had Hr. Ms. *Serdang* ook de rivier kunnen opstoomen, hetgeen blijkt uit de opening en in kaartbrenging van de rivier door de heeren TUCKERMANN en VAN DEN BURG; meer dan 20 zeemijlen moeten opgevaren worden, alvorens goed zoetwater in de rivier te vinden. Het is een prachtig stroomgebied, dat aan de beide oevers omzoomd is door schoone en vruchtbare grasplateaux, waarop uitgestrekte klapperbosschen en vele zwaar bevolkte negorijen voorkomen. In deze rivier, zoowel als in de Amberauke-rivier, vindt men vele en goede soorten nipah, bamboes en niboeng, terwijl goede houtsoorten daar ook gevonden worden; het klimaat is goed: des nachts is het daar zelfs zeer frisch. Aan den oever zijn eenige negorijen gebouwd, die er welvarend uitzagen, doch waarvan de bevolking al even listig en aapachtig is als in de

strandnegorijen; in plaats van uit te komen ter aanschouwing der vreemdelingen, liepen de menschen met de wapens in de hand hard weg, blijkbaar ten einde zich in de boschjes dichtbij de negorij schuil te houden en van daaruit de bezoekers te bespieden; noch roepen en wenken, noch het voorhouden van geschenken konden de lieden bewegen in aanraking met mij te komen.

In de negorij bouwen de inboorlingen hunne huizen vlak naast elkander en maken daaromheen een omheining, zoodat nagenoeg elke familie een afzonderlijke omheining met aparten ingang heeft, terwijl in het midden der negorij een soort van raadhuis staat met twee openingen in de omheining, waarvan er een voert naar het zeestrand en de andere leidt naar het binnenland.

Deze inboorlingen leggen veel kunstzin aan den dag; de stijlen der huizen, de prauwen, de wapenen, de gereedschappen, de sieraden, zijn nagenoeg alle van kunstig snijwerk voorzien; het touw- en vlechtwerk is almede keurig bewerkt, het aanbrengen van verschillende kleuren op een en ander hebben zij zich ook tot gewoonte gemaakt. Als landbouwers zijn deze inboorlingen eveneens te roemen; hunne tuinen doen in geen opzicht onder voor die der Maleiers en Battaks; van crotons en bloemen zijn zij groote liefhebbers; tusschen de levende hagen om de tuinen staan netjes geschikt crotons in verschillende soorten en allerlei bloemen; zij versieren vaak zich zelf en hunne huizen met bouquets van bloemen en bladeren: dat deze lieden krachtige arbeiders zijn, toonen de flinke irrigatiewerken, de groote gegraven waterputten en het door middel van hoogst eenvoudige werktuigen voortbrengen van groote hoeveelheden sago uit de dat voedingsmiddel als grondstof bevattende boomstammen aan. Geen volksstam op Nieuw-Guinea bezit zooveel aanleg voor cultuur als de inboorlingen dezer Zuidkust; maar geen volk aldaar deinst minder terug voor gruweldaden dan dit, wijl het die tot op heden steeds ongestraft kon bedrijven; vóór onze komst aldaar, is er nog nimmer een vreemdeling zóo diep in hun land doorgedrongen.

Voor dit volk is de bestraffing, hun door den troep gegeven in het hartje van hun eigen land en te midden van hun eigen volk, een omstandigheid, waarmede deze inboorlingen terdege rekening zullen houden in den vervolg bij voorkomende aanrakingen met vreemdelingen. Het ware te betreuren, wanneer niet spoedig de vruchten van dezen voorarbeid geplukt werden; maar daarbij worde niet uit het oog verloren, dat het voortarbeiten in die streken voorschans uitsluitend kan geschieden door den invloed van onze troepen te doen ondervinden, welke troepen dadelijk gereed moeten zijn om elk verzet tegen besluiten van het bestuur met kracht te onderdrukken.

Werd bij den eersten landtocht gemarcheerd door de achter ons kamp gelegen negorij Tabe, den 7den December opereerde de troep langs het zeestrand en bezocht achtereenvolgens de negorijen: Wadikarike, Kajakerike, Jauke, Bouterike, Youberike, Sepadiurike en eenige negorijen binnenslands, waarvan de namen niet bekend zijn.

Tot wij in het zicht waren, bleven deze negorijen geoccupeerd, maar dan liep de bevolking hard weg zonder wapenen bij zich te dragen, terwijl zij de geheele negorij aan ons prijs gaf; waren wij ver genoeg uit het gezicht, dan trok men wederom in de negorij; verder bespiedde men ons van uit het bosch of de tuinen, doch ging voor ons uit den weg; men waagde zich heelemaal niet meer in den strijd tegen ons.

Bij het rusten van den troep werden klappers uit de boomen gehaald, en na het doorzoeken van de negorijen werd doorgemarcheerd; verder bezuiden Sepadiurike sloegen wij een binnenweg in, waarna ruim drie uren het binnenland ingeloopt werd; tegen den avond werd in het open veld gebivakkeerd en bij zonsopgang gingen wij weder op marsch en keerden door binnenwegen en later langs het zeestrand naar het kamp aan de Merauke-rivier terug. Ten zeerste vermoeid, embarqueerde de troep des avonds op Hr. Ms. *Serdang*. Om zooveel mogelijk manschappen mede te nemen op den tocht werd na het vertrekken van den troep het kamp opgebroken en alles daaruit op Hr. Ms. *Serdang* overgebracht.

Nergens werd wederstand geboden: ik zag vaak weglappende menschen, die noch door roepen noch door wenken wilden blijven staan om mij aan te hooren; vrouwen en kinderen zijn gedurende het verblijf in de Merauke-rivier heelemaal niet gezien.

Bij het doorzoeken van de negorijen Jauke, Bouterike en Youberike werden gevonden: een witte zonnehoed, een lakensche pet, eenige schoenen, roeispanten, Europeesch touw, stukken ijzer en koper, doodskoppen, vele ledige flesschen, en van den heer DAMMKÖHLER eenegalvaniseerd ijzeren ankerketting ter

lengte van 40 vadem, zoomede een geëmailleerd bord en waschkom; deze door den heer DAMMKÖHLER herkende voorwerpen zijn alle afkomstig van den kotter, waarop de heer P. BREUER was aan de monding der Morehead-rivier. Kleedingstukken van de scheepsofficieren van den stoomer *Generaal Pel* en van den heer BREUER zijn niet aangetroffen; volgens de verklaring van den heer H. ENGELSMAN, gezagvoerder bij de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, waren hoed, pet, schoenen, enz. niet afkomstig van gezegde scheepsofficieren, terwijl de heer DAMMKÖHLER de herkomst dier voorwerpen ook niet kende.

Ook in deze negorijen werden de gevonden voorwerpen, welke als oorlogsmaterieel te beschouwen zijn, vernietigd, wyl al de genoemde strandnegorijen aan den aanval op den troep hadden medegedaan, en aan de rooftochten in het Britsche gebied, zooals uit de gevonden voorwerpen blijkt, een werkzaam aandeel hadden gehad. De doodskoppen, die van hongitochten afkomstig waren, werden in de zee geworpen.

De lust tot rooven is hier al even groot als bij de andere inboorlingen ter Zuidkust; de tot het doen van metingen om en bij het kamp geplaatste vlaggen werden dadelijk weggehaald in den nacht; ook de in het kamp geplante Nederlandsche vlag werd na het verlaten van het kamp geroofd.

Na ons embarquement op Hr. Ms. *Serdang* vertoonden zich tusschen de klapperboomen achter het gewezen kamp eenige inboorlingen, die ik eerst van uit het schip heb gewenkt om naderbij te komen, en ziende dat zij iets nader kwamen, ben ik naar den wal geroeid om hen te ontmoeten, doch toen ik op den wal stond, liepen zij weg; de medegebrachte ledige flesschen en blikken verzochten zij op den grond te leggen; daar ik zag dat eene ontmoeting voorloopig toch niet verkregen zou worden, voldeed ik aan hun verzoek en keerde ik naar boord terug; als apen sprongen zij na mijn heengaan op de voorwerpen en liepen er hard mede weg.

Wordt er op het punt waar ons kamp is geweest een steiger ter lengte van circa 10 M. gemaakt, dan kunnen alle schepen daaraan meren.

Den 9den December stoomde Hr. Ms. *Serdang* met de sloepenflottielje van Hr. Ms. *Sumatra* de Merauke-rivier uit en kwam bij het laatstgenoemde schip ten anker liggen. Den volgenden dag verstoomden beide schepen en ankerden vóór de negorij Selerike op een afstand van circa 8000 M. uit den wal.

Den 11den dier maand gingen de twee sloepenflottieljes naar den wal en werd geland in de negorij Selerike, die uitgestorven leek, wyl de bewoners allen weg en de deuren der huizen gesloten waren; ik ging rond om naar zich verscholen hebbende menschen te zoeken, en zag er werkelijk eenigen, doch was niet bij machte, hoeveel moeite ik daarvoor ook deed, de lieden tot mij te doen komen; zoodra ik naderde liepen zij gezwind weg; de negorij werd doorzocht, doch daarin niets bijzonders, behalve doodskoppen gevonden. Bevreesding wekte het bij mij, dat hier niet meer dan drie groote prauwen waren, terwijl gerekend naar de getalsterkte der bevolking er wel 8 of 10 meer hadden behooren te liggen; het is mogelijk dat de bevolking die verborgen heeft in de rhizoforen, doch dat hadden de lieden in de vorige bezochte negorijen dan wellicht ook gedaan; naar het voorkomt zijn van deze negorij vele zeeprauwen naar de Morehead-rivier medegenomen bij den laatsten hongitocht en waren die vaartuigen toen nog niet teruggekeerd.

Langs den grooten, naar de negorij Sepadimrike voerenden weg werd een paar uren gemarcheerd om aan de bevolking te doen zien dat onze strijdmacht ook verder het binnenland van Selerike bereiken kan, evengoed als het achterland der andere negorijen; deze weg was goed onderhouden en bij de te passeeren kreken overbrugd middels breed bekapt hout; niet ver van de negorij is een prachtig mooi door de inboorlingen uitgegraven bassin, waarin in den drogen moesson meer dan anderhalve M. water stond, terwijl de middellijn van den omtrek van het bassin zeker 6 M. haalde.

Het land hier is doorkruist met paden en wegen, die men alle te paard, en met weinig meer arbeid per as, kan afleggen.

Al de bezochte Meraukeesche negorijen hebben den klapperoogst eerst kort geleden binnengehaald, wyl in de meeste negorijen nagenoeg al de reeds eetbare klappers uit de boomen zijn gehaald; wellicht zijn ook deze klappers naar de Morehead-rivier gebracht.

Bij mijn vorig bezoek aan Bouterike en omstreken zag ik aldaar meer groote prauwen dan thans; zeker werden van hier ook prauwen geleverd voor den Moreheadschen hongitocht. Door het gemis van latere en meerdere aanrakingen met de bevolking

was het mij niet mogelijk deze mijne veronderstelling al hen niet bewaarheid te zien.

Er was absoluut geen spoor te vinden van de aanwezigheid ter Zuidkust van eenigen Europeaan; en de verblijfplaatsen van de door deze inboorlingen gevangen genomen Britsche onderdanen zijn evenmin ontdekt kunnen worden als deze personen zelve.

In den namiddag keerden wij naar boord terug; bij het embarqueeren in en wegvaren van de sloepen werd almede niets van de bevolking gezien.

Selerike is in alle opzichten de ongunstigst gelegen negorij voor eene bestuursvestiging.

Uit overweging dat Hr. Ms. *Sumatra* niet zoo dicht langs de Zuidkust van Nieuw-Guinea kan varen als Hr. Ms. *Serdang*, en voor de bezoeken te brengen aan de ten zuidoosten van Wenerike gelegen negorijen de landingsdivisie van laatstgenoemd schip voldoende sterk is, heb ik aan den commandeerenden officier van Hr. Ms. *Sumatra* bij mijn brief dd. 11 December medege-deeld, dat de diensten van zijn onderhebbenden bodem in die wateren niet langer worden vereischt, en zulks onder dankbetuiging voor de verleende hulp en den bijstand bij de tenuitvoerlegging van de mij gegeven bevelen der Regering.

Den volgenden dag vertrokken Hr. Ms. *Sumatra* via Dobo naar Koepang en Hr. Ms. *Serdang* zoo dicht mogelijk langs de kust varende naar de ankerplaats vóór de negorij Rondu, welke negorij gezocht moest worden, wegens de minder juiste ligging op de topographische kaart. Bij dit zoeken bewees de heer DAMMKÖHLER ons wederom uitstekende diensten.

Den 13den December stoomde ik met de stoom- en eene gewone sloep naar den wal om nog dichter langs de kust te varen en daarbij de negorij Rondu uit te vinden; tevergeefs werd naar eene kreek, waaraan die negorij zou liggen, gezocht, zoodat eindelijk besloten werd om terug te keeren, ten einde den volgenden dag de verkenning verderop voort te zetten.

In den namiddag verstoomde Hr. Ms. *Serdang* en ankerde later vóór eene meer zuidwaarts gelegen plek op die kust, welke zich liet aanzien eene kreek te zijn.

Den volgenden morgen stoomde ik daarheen en vond ik inderdaad eene kreek, die volgens de opgemelde kaart heet de Bondara-rivier; aan den zuidelijken oever dier kreek is een zandplateautje, waarop eene kleine negorij is gebouwd en klapperboomen staan; deze plek pleegt men niet permanent te bewonen; vele naar het binnenland voerende paden loopen daarop uit; zeer recente menschen sporen waren er niet te zien; te oordeelen naar de klapperdoppen en het verzamelde brandhout, hebben de laatste bezoekers deze plek ongeveer eene maand geleden verlaten; dezen moeten daar in groot aantal geweest en met prauwen gekomen zijn, want onder de vele staken, om prauwen vast te leggen op de zandbank, waren eenige nieuwe te zien; in elk geval is deze plaats in hoofdzaak als eene pleisterplaats te beschouwen, want in den ganschen moerasigen omtrek is geen spoor van eenigen aanplant te vinden; niet onmogelijk is het, dat de binnenlandsche bevolking zich nu en dan op die plek vereenigt om te visschen; de klapperboomen, staande op het achter die plek gelegen grasplateau, liggen stellig verder dan 3 uren marcheeren binnenslands; drie huizen staan er; de klapperboomen waren totaal lediggehaald.

Na het terrein rondgezocht te hebben en de kust nog verder langs gevaren te zijn, werd teruggekeerd naar het schip, dat den 14den December naar Thursday-eiland koerste en in den late namiddag van den volgenden dag ter reede aldaar aankwam.

Van af de landtong bezuiden Wenerike tot aan de Java-kreek is de kust onbewoond, maar het vrij ver daarachter liggende land is daarentegen bewoond.

Tusschen de rhizoforen en in de kreekjes kunnen inlandsche prauwen steeds gemakkelijk verborgen worden, zoodanig zelfs dat eene langs de kust varende sloepenflottielje daarvan volstrekt niets kan bespeuren.

Dat Rondu als pleisterplaats dient voor al de naar het Britsche gebied op hongitochten uitgaande inboorlingen der Zuidkust is aan te nemen, wyl deze plaats ongeveer halfweg is van Wenerike tot de Bensbach-rivier, terwijl deze rivier halfweg is van Rondu tot den klappertuin bij de Morehead-rivier; op die pleisterplaatsen worden water en klappers ingenomen door de roovers.

Door den commandant van Hr. Ms. *Serdang* en den stafkapitein TUCKERMANN zullen de hoogerbedoelde kaarten van de Ambrauke- en Merauke-rivier ingediend worden, waarop vermeld staan de door mij van de bevolking vernomen namen der negorijen.

Nadere bevestiging van de conclusie, dat de inboorlingen

dezer Zuidkust de strooptochten hebben gehouden in het Britsche territoir, wordt gevonden in de bij deze inboorlingen aangetroffen, uit de Morehead-rivier afkomstige voorwerpen.

Naar het voorkomt, kon vooralsnog de te betalen schade-loosstelling niet op de schuldige inboorlingen verhaald worden, wijl al de aan de beide laatste hongitochten medegedaan hebbende negorijen, zoomede de negorijen waarin zich de gevangen genomen Britsche onderdanen ophouden nog niet bekend geworden zijn: nader kan bepaald worden hoedanig de restitutie door de bevolking van het reeds bij voorbaat betaalde aan het Gouvernement zal geschieden, hetzij door eene opbrengst in natura van voor de markt waardevolle producten of door verbeurte van het een of ander recht volgens de hadat; maar in elk geval blijft de geheele schuldige bevolking voor de terugbetaling van het als schadeloosstelling aan het Britsche bestuur betaald bedrag solidair aansprakelijk. Voorwerpen van waarde tot verhaal van de schadeloosstelling zijn niet gevonden bij de inboorlingen.

De afloop van den tocht ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea bracht ik eerbiediglijk ter kennis van den Landvoogd middels mijn telegram van Thursday-eiland dd. 17 December.

Het kwam mij niet dringend noodig voor nog andere plaatsen in deze afdeeling te bezoeken, alvorens de terugreis te aanvaarden, wijl ik de nieuwe vestiging te Fakfak reeds geruimen tijd verlaten had en uit den aard der zaak het bezoek aan de bedoelde plaatsen zeer kort en vluchtig zou zijn geweest, en daardoor van weinig politieke beteekenis; een bezoek, zooals in hoofde dezes is gezegd, dat ik mij had voorgenomen in het Kipiaksche af te leggen, zou onbetwist goede resultaten hebben opgeleverd.

Den 18den December verliet Hr. Ms. *Serdang* de reede van Thursday-eiland en den 24sten daaraanvolgend liet het schip tegen den avond het anker vallen ter reede van Fakfak.

Onder warme dankbetuiging aan den commandant en de officieren van Hr. Ms. *Serdang* voor de hulp en bijstand verleend bij de vervulling mijner van de Regeering erlangde opdracht, verzocht ik dien commandeerenden officier bij mijn brief dd. 17 December om mij rechtstreeks naar mijne standplaats terug te brengen.

Blijkens het politiek contract gesloten met den sultan van Tidore ressorteert de Zuidkust dezer afdeeling onder het gebied van het rijk Tidore; dat deze slechts eene in naam bestaande possessie is, waarover Tidore absoluut geen gezag uitoefent of kan uitoefenen en waaraan dat rijk zich hoegenaamd niet gelegen laat zijn, behoeft, in verband met het hoogerstaande, niet meer te worden betoogd.

De spoedige afscheiding van het rijk Tidore en het brengen onder rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement van de West- en Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea zijn dringend noodzakelijk geworden.

Na de bestraffing van de rebelsche en maraudeerende inboorlingen van deze Zuidkust zal het wellicht niet meer noodig zijn, dat eene expeditie daarheen wordt gestuurd, namelijk wanneer de daadwerkelijke inbezitting dier streken binnen een niet al te ver verwijderd tijdstip geschiedt, zoodat de herinnering aan het gebeurde noch versch is bij de inboorlingen.

Deze occupatie zal bewerkstelligd dienen te worden door de vestiging van het door groote macht geschraagd bestuur. Eene geringe macht aldaar te bescheiden, zou noodlottige gevolgen na zich slepen, wijl die niet bestand zal blijken tegen de eventuele attaques van de zeer talrijke en onversaagde inboorlingen; eene groote macht kan allicht na het gebeurde preventief werken.

De directe opnemings dezer streken in het tolgebied is alleszins wenschelijk ter goedmaking van de kosten van bestuur:

met het oog op de nabijheid van Thursday-eiland en de omstandigheid dat nagenoeg alle benodigdheden uit dat eiland of uit Australië zullen worden betrokken, is het heffen van in- en uitvoerrechten en accijnzen aldaar de aangewezen bron van inkomsten voor den Staat, die niet onbelangrijk zal zijn. De indienststelling van douane-personeel wordt mitsdien dringend aanbevolen.

Voor den dienst te water is een immer-zeewaardig stoomschip een vereischte; daartoe worde ter beschikking van den bestuursambtenaar aldaar gesteld een der grootste gouvernementsschepen, hetwelk voorzien moet zijn van eene stoomsloop en van goede en voldoende bewapening.

Dadelijk eene groote politiemacht, zooals die aldaar gevorderd wordt, volkomen gedisciplineerd en geoefend om onmiddellijk tegen vijandelijke inboorlingen op te treden, bijeen te krijgen, acht ik onmogelijk; zulk een korps behoort in den loop van één of twee jaren gerecruiteerd en op de plaats afgericht en behoorlijk geoefend te worden; met eene bende samengeraapte politiesoldaten kan ter Zuidkust hoegenaamd niets worden uitgericht. Daarom verdient het ten hoogste aanbeveling ter Zuidkust, bij wijze van tijdelijken maatregel, voor hoogstens twee jaren of zooveel korter als nader zal blijken noodig of voldoende te zijn, eene militaire bezetting te legeren, ter sterkte van eene compagnie van 150 geweerdragenden. Alsdan zal het bestuur kunnen volstaan met de terbeschikkingstelling van een korporaal en twaalf gewapende politiedienaren, ten behoeve van den geregelden dagelijkschen en loopenden dienst; de plaatsing van een dokter-djawa is bij de legering van de voorgestelde militaire bezetting onnoodig.

Uit het rapport van den stafkapitein TUCKERMANN en de daarbij overgelegde, op Thursday-eiland vergaarde gegevens zal het blijken, dat men gemakkelijk en volstrekt niet zoozeer kostbaar in alle nooden en behoeften van de militaire macht van uit Australië kan voorzien.

Ten aanzien der Zuidkust van Nieuw-Guinea zal Australië, meer speciaal Thursday-eiland, in dezelfde gunstige en bijzonder voordeelige positie verkeeren als Pinang en Singapore ten opzichte van Atjeh en de Oostkust van Sumatra.

Het groote gewicht van de telegraphische verbinding van Thursday-eiland met geheel de wereld en de mogelijkheid om daarvan te allen tijde en gemakkelijk gebruik te kunnen maken, zijn voor de eventuele nieuwe vestiging ter Zuidkust van onschatbare waarde en men mag verwachten dat deze vestiging door de Engelschen in alle opzichten krachtig gesteund zal worden.

De op zich zelve staande assistent-residentie Zuid Nieuw-Guinea zal zich uitstrekken van de monding der Bensbach-rivier tot aan kaap Steenboom langs de kust van de Harafoera-zee en verder het binnenland in tot den 141sten graad O. L. (meridiaan van Greenwich), en zal hebben tot hoofdplaats Merauke.

De juiste en geschiktste plek aan de Merauke-rivier kan later gezocht worden; aan beide oevers zijn alleszins geschikte plekken op de grasplateaux.

Bij de totstandkoming der vestiging zij men er aan indachtig, dat voor de watervoorziening putten zullen moeten worden gegraven, bijaldien men de vestiging aan de monding dezer rivier en niet circa 30 zeemijlen stroomopwaarts wenscht op te richten, alwaar goed zoetwater is. Kunnen daar echter dadelijk twee artesische putten geboord worden, dan verdient de vestiging aan de monding dezer rivier verreweg de voorkeur.

De Merauke-rivier is het centrum van eene veelvuldig naar het Britsche gebied trekkende bevolking.

De daar te stellen gebouwen en alle verdere werkzaamheden ten behoeve van de bestuursvestiging worden opgericht en uitgevoerd volgens de te Fakfak in toepassing gebrachte methode, waarbij in hoofdzaak de werkkrachten der tot dwangarbeid veroordeelde personen worden gebezigd.